

Psychologické aspekty výslechu

Psychological aspects of interrogation

Pavel Třasák

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavel TRÁSÁK**
Osobní číslo: **A08877**
Studijní program: **B 3902 Inženýrská informatika**
Studijní obor: **Bezpečnostní technologie, systémy a management**

Téma práce: **Psychologické aspekty výslechu**

Zásady pro vypracování:

1. Pro vlastní potřebu zpracujte rešerši literatury, která se vztahuje k tématu Bakalářské práce.
2. V úvodu Bakalářské práce zařadte krátký exkurs do historie kriminalistiky, psychologie a práva v oblasti metodiky výslechu a jeho významu pro trestní řízení.
3. Definujte výslech jako kriminalistickou metodu, ve vztahu ke kriminalistickým, psychologickým a právním aspektům.
4. Vymezte jednotlivé fáze a podmínky úspěšného vedení výslechu (včetně specifikace výslechu dětí, mladistvých, recidivistů, seniorů a osob tělesně a duševně handicapovaných).
5. Definujte psychologický profil pachatele podle druhů trestné činnosti.
6. Výstupy Bakalářské práce doplňte praktickými příklady realizovanými orgány činnými v trestním řízení v dané oblasti, příp. vyhodnocení statistických údajů.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. ČÍRTKOVÁ Ludmila: Forezní psychologie, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň 2004
2. STRAUS Jiří a kolektiv: Kriminalistická taktika, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň 2005
3. Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu, C.H.Beck 1997
4. KRAJNÍK, V. et. al.: Kriminalistika. Akadémia PZ, Bratislava 2002.
5. KUČHTA, J.: Kriminologie I., II. část. Masarykova univerzita, Brno 1993.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Stanislav Zelinka

Ústav bezpečnostního inženýrství

Datum zadání bakalářské práce:

25. února 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

23. května 2011

Ve Zlíně dne 25. února 2011

prof. Ing. Vladimír Vašek, CSc.
děkan

doc. Mgr. Milan Adámek, Ph.D.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Hlavním tématem této práce je akt výslechu a jeho psychologická hlediska. V práci jsou uvedeny jednotlivé fáze výslechu, specifika různých skupin osob, postavení vyslýchané a vyslýchající osoby, které s tímto tématem souvisí. Dále jsou popsány psychologické aspekty vybraných deliktů, metoda fyzió-detekčního vyšetření a věrohodnost svědka.

Klíčová slova: výslech, výslech svědka, výpověď svědka, vyslýchající, delikt, věrohodnost výpovědi, pachatel, fyzió-detekční metoda, specifické fáze výslechu.

ABSTRACT

The main aim of this thesis is the act of an interrogation and its psychological aspects. The specific stages of the interrogation, specifics of the various groups, the position of the interrogated and the interrogator are mentioned, all of which is related to the topic. The psychological aspects of several delicts, physio-detecting examination and the credibility of the witness are also described.

Keywords: interrogation, witness questioning, witness statement, the interrogator, delict, credibility of the statement, perpetrator, physio-detecting method, specific stages of interrogation.

Poděkování, motto

Děkuji panu PhDr. Mgr. Stanislavu Zelinkovi za jeho odborné vedení při tvorbě mé bakalářské práce, za užitečné náměty a rady při jejím zpracování. Současně děkuji věznicím Kuřim, Nové Sedlo, Oráčov, Světlá nad Sázavou a Všehrady za poskytnutí statistických údajů.

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty aplikované informatiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně

.....

podpis diplomanta

OBSAH

ÚVOD	8
1 HISTORIE KRIMINALISTIKY	9
1.1 ZVYKOVÉ PRÁVO.....	9
1.2 ORDÁLOVÉ SOUDNICTVÍ.....	10
1.3 VÝSLECH PRÁVEM ÚTRPNÝM – ČARODĚJNICKÉ PROCESY	11
1.4 PSYCHOLOGIE VÝPOVĚDI.....	15
1.5 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	16
2 VÝSLECH A JEHO DEFINICE	18
2.1 OBECNÉ PROBLÉMY TEORIE VÝSLECHU A VÝPOVĚDI	21
2.2 POJEM A CÍL VÝSLECHU	23
2.3 DRUHY VÝSLECHU	23
2.3.1 Podle procesního postavení vyslychaného	24
2.3.2 Podle vybraných kriminalisticko-taktických hledisek.....	24
2.4 PSYCHOLOGICKÉ ZÁKLADY VÝSLECHU.....	26
3 VÝSLECH, JEHO FÁZE A NĚKTERÁ SPECIFIKA	30
3.1 VÝSLECH DĚTSKÝCH SVĚDKŮ.....	32
3.2 VÝSLECH MLADISTVÝCH	34
3.3 VÝSLECH RECIDIVISTY	35
3.4 VÝSLECH SENIORŮ	35
3.5 VÝSLECH OSOB TĚLESNĚ A DUŠEVNĚ HANDICAPOVANÝCH.....	36
4 PACHATEL, PSYCHOLOGICKÝ PROFIL PACHATELE DLE DRUHŮ TRESTNÉ ČINNOSTI	40
4.1 PSYCHOLOGICKÝ PROFIL PACHATELE	40
4.2 DRUHY TRESTNÉ ČINNOSTI DLE TRESTNÍHO ZÁKONÍKU	41
4.3 PSYCHOLOGICKÝ PROFIL PACHATELE DLE DRUHU TRESTNÉ ČINNOSTI – PŘÍKLADY DELIKTŮ	42
4.4 ORIENTAČNÍ ODHAD VĚROHODNOSTI VÝPOVĚDI OBVINĚNÉHO	44
4.5 METODA FYZIODETEKČNÍHO VYŠETŘENÍ	47
4.6 VÝČET ODBORNÝCH POSUDKŮ U ODSOUZENÝCH OSOB VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY - PŘÍKLAD.....	49
ZÁVĚR	52
ZÁVĚR V ANGLIČTINĚ	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM PŘÍLOH	58

ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce nazvané „Psychologické aspekty výslechu“ je představit tento obor jako disciplínu s dlouholetým vývojem. K dosažení vytyčeného cíle jsem využil dostupnou odbornou literaturu. Výslech je třeba chápat jako prostředek s velmi širokým využitím. V této disciplíně nejde vždy jen o osobnost vyslychaného, ale s cílem získat co nejpravdivější informace, i o osobu vyslychajícího. Nejedná se tedy pouze o konečně vytěžené informace, ale také o metody a postupy jakými jsou získávány.

V první části své práce popisuji historický vývoj výslechových situací, její vývoj od počátku 20. století do současnosti a platnou právní úpravu dle trestního řádu.

V druhé části se detailněji zabývám pojmem výslechu a jeho definice. Věnuji se dále druhům výslechu a psychologickým základům výpovědi, interakcí a vztahy mezi vyslychajícími a vyslychanými. Forenzní psychologie zkoumá výslech jako určitou zvláštní formu interpersonálního jednání.

Ve třetí části uvádím příklady specifických skupin, kdy v případě jejich výslechu je třeba užití speciálních metod a zvláštních postupů, na základě odborné zkušenosti. Tyto výslechy nemohou provádět vyslychající osoby bez odborných zkušeností.

Ve čtvrté části popisuji současnou právní úpravu pojmu pachatele, psychologický profil pachatele a rozčlenění trestné činnosti dle Trestního zákoníku. Zmiňuji se o problematice věrohodnosti výpovědi a o fyziodetekční metodě, která může či nemusí přispět ke konečné věrohodnosti celkové procedury. Uvádím příklady psychologických aspektů u vybraných deliktů. V návaznosti na získané údaje z vězeňského prostředí uvádím počty zpracovaných znaleckých posudků a jejich procentuální vyjádření z celkového počtu odsouzených v dané věznicí a jejich absolutní počty ke spáchaným deliktům.

Závěrečná, tedy pátá kapitola je shrnutím mé práce, zamýšlím se v ní nad celkovým přínosem výslechu a predikce do budoucna.

1 HISTORIE KRIMINALISTIKY

Jako nic na světě, tak ani tato disciplína není bez svého vývoje, byť se domnívám, že v historii byl výslech přeci jen o poznání na jiné úrovni, než je tomu dnes. Nicméně v úvodu své práce jsem se rozhodl provést určitý exkurz do historie zločinnosti a snaze tehdejších orgánů usvědčit pachatele ze spáchání takového činu. Nelze říci, že by se v historii výslechy neprováděly, že stačilo někoho obvinít ze spáchání zločinu a dále jej umístit do věznice, kde zůstal až do vynesení rozsudku. Nikoliv, i v historii muselo dojít k prokázání viny či nevinu jednotlivých zúčastněných stran. Na druhou stranu se však používaly metody, které bychom dnes mohli označit nejen za nehumánní, ale troufám si tvrdit za mučící.

1.1 Zvykové právo

Právo se vyvíjelo současně s lidskou existencí. Již v prvotních útvarech musel existovat nějaký mechanismus, který reguloval vztahy mezi lidmi tamější společnosti. I v primitivní společnosti lovců a sběračů musela platit jistá pravidla, která někdy více, někdy méně, přispívala k řešení konfliktních situací.¹

Jestliže bychom se měli zabývat historií řešení konfliktních situací v mezilidských vztazích, tak bychom se museli vrátit poměrně daleko do historie. První spory začaly mezi lidmi vznikat už v předstátním období a to v rodové společnosti. V důsledku tehdejší neomezené víry v nadpřirozenou moc přírodních sil a jejich zasahování do života lidí musel být prvním soudcem, ale především vyšetřovatelem kněz, který podle rodových tradic vstupoval do kontaktu s nadpřirozenými silami a následně pak vykládal jejich přání pro pozemský svět. Jeho rozsudek byl tím pádem neodvolatelný, vykonával jej celý kmen a samotný výkon trestu byl současně též náboženským obřadem, který usmiřoval personifikované nadpřirozené síly přírody, jež byly provedeným zločinem uraženy. Řízení v nejstarších dobách je tak ovládáno především zvykovým právem a platí pro něj zásada ústnosti a veřejnosti. Pro období středověku je typické vzájemné sloučení správní a soudní pravomoci. Nejvyšším soudcem byl tehdy panovník, který měl k ruce dvorního sudího.

¹[10] HONZÍK, M., *Povstaňte, soud přichází*, str. 9

Významnější spory řešil dvorský soud, jako shromáždění nejvýznamnějších osob ve státě. Rozhodování na středověkých hradech bylo v rukou sudích a vladařů.²

1.2 Ordálové soudnictví

Velmi zajímavou kapitolou dějin výslechů a s nimi spojených dalších procesních úkonů je středověk, nejen s inkvizičními soudy a použitím tortury při výslechu obviněného, ale i ordálové soudnictví, které se na našem území používalo v ranných středověkých dějinách.

Tento způsob soudu byl po dlouhá staletí středověku nejčastějším rozhodováním o vině, případně nevině podezřelého. Bůh měl být tím nejvyšším soudcem, neboť jako vševědoucí vždy zjevuje pravdu, o níž se nepochybuje. Lidé se tehdy spoléhali pouze na svoji víru a nebrali rozumové důkazy do úvahy. Boha všichni považovali za neomylného, a proto celou věc více neřešili. Panovnická a soudcovská moc, často ještě velice slabá, se tak vždy mohla odvolat na moc nezpochybnitelnou a nepřekonatelnou. Nejčastěji nařizovaným ordálem byl na území středověkých Čech, ale i v mnoha ostatních zemích tehdejšího Evropského kontinentu, ordál vody. Při něm se bohužel nevinný člověk velice často utopil, protože pravidla zněla tak, že voda do sebe nechá vstoupit jen nevinného, neboli nechá ho do sebe potopit. Naopak ten, kdo měl přečin údajně na svědomí, se nepotopil a byl unášen vodou na hladině. Středověcí lidé si celou věc vykládali tím způsobem, že voda s ním jako čistý živel nechce mít nic společného. Takové pojetí ordálu vody však nebylo typické pro všechny země, o vině a nevině mohlo být rozhodováno příkladně zcela opačným způsobem. Jako příklad nám může posloužit ordál vody např. v Mezopotámii, kde pokud se obviněný neutopil, bylo to považováno za důkaz jeho nevinu. Také v tomto případě platila zásada odplaty: když pravost obvinění nebyla ordálem prokázána, udavač byl za trest usmrcen. České středověké právo ale připouštělo i jiné boží soudy, při nichž do hry vstupovaly i další živly, například oheň. Při ordálu rozžhaveným železem totiž musel souzený přejít naboso přes dvanáct rozpálených radlic. Pokud něco takového vydržel, prokázala se tím jeho nevina.

² [12] SCHELLEOVÁ, I.; SCHELLE, K. a kol., *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*, str. 34-45

1.3 Výslech právem útrpným – čarodějnické procesy

Následně byly ordály nahrazeny torturou. Tortura, čili výslech útrpný, byla církevním úřadům oficiálně povolena v roce 1252 bulou papeže Innocence IV. Na našem území nebyla tortura zákonem nijak upravena a to až do začátku 18. století. Prvním řádem, který se snažil dát tortuře nějaká ucelená pravidla, byl Hrdelní řád Josefa I. (Constitutio criminalis Josephina) z roku 1707, ale nijak zvlášť se mu to nepovedlo. To se podařilo až jedné z největších postav evropských dějin 18. století a tou byla Marie Terezie.³

Zcela samostatnou kapitolou v dějinách trestu, s čímž samozřejmě souvisí i problematika provádění výslechů souvisí i vznik inkvizice, která se konstitovala od poloviny 12. století a to jako reakce na vznikající kacířská hnutí, která brojila proti zvyšujícímu se vlivu církevních hodnostářů. Proto muselo dojít ke vzniku organizace, která dbala na čistotu církve a zároveň na dodržování všech pravidel, které církve se svojí činností spojovala. Nešlo už jen o pouhé šíření víry, ale i různé další procesy, které s křesťanskou církví souvisí a které jí zaručovaly vzrůstající moc.

V knize Bedřicha Šindeláře „Hony na čarodějnice“ se můžeme setkat s následující citací, která právě se vznikem inkvizice souvisí. „Nově vzniklý mechanismus papežské inkvizice, založený pod záminkou „odhalování kacířské nepravosti“, se projevil především zakládáním zvláštních soudních tribunálů. Ty pak, ve srovnání s dřívější soudní praxí, disponovaly nesrovnatelně tvrdším a bezohlednějším postupem, při nichž hrozná a mimořádně krutá role měla připadnout tortuře. Jednalo se o legalizované tělesné i duševní mučení, prováděné podle určitých pravidel, které však v praxi mnohdy otvíralo prostor pro naprostou libovůli, maskující se navenek zdáním legality. Tortuře, zejména jejímu používání v inkvizičním procesu, připadla velmi osudná a neblahá role v celé středověké justici. Pobytem obviněného v mučírně, a zejména s nasazením jednotlivých stupňů mučení, mělo být z obviněných postupně vynuceno „doznání viny“, které se pak stalo jedním z hlavních předpokladů k vynesení rozsudku. Někdy zbědovaným obviněným nepomohla při výslechu a následném soudním přelíčení ani projevená opravdová lítost,

³ [14] JANUŠ, J., *Časopis Historie*, str. 38-41

když totiž zodpovědný inkvizitor ji prostě tribunálu označil za neupřímnou přetvářku a za projev holého strachu před hrozícím trestem“.⁴

Hovoříme-li o inkvizici, tak jejím hlavním služebníkem byla postava inkvizitora. Jednalo se o osobu, která měla za každou cenu dbát na očistu církve, ale i společnosti od odpadlíků, kacířů, jinověrců apod. Velmi zajímavou a pro účely této práce poměrně podstatnou roli sehrával samotný inkvizitor i při výsleších obviněných.

V souvislosti s výsledkem obviněného je třeba říci, že inkvizitor se na tento výslech vždy poměrně intenzivně připravoval. Seznamoval se s životopisem obviněného a snažil se vyhledávat místa, která by mu mohla pomoci zlomit odpor obviněného a donutit jej tak bezvýhradně se podrobit vůli inkvizitora. Je přirozené, že na počátku vyšetřování valná většina obviněných svoji kacířskou činnost popírala, přísahala, že dodržuje církevní předpisy a prohlašovala, že je horlivými katolíky. Jedni byli skutečně nevinní a druzí zase chtěli skrýt své pravé názory. Inkvizitoři se však snažili vydobýt přiznání od obou skupin obviněných. Výslech začínal tím, že obžalovaný musel složit slib pod přísahou, že se bezpodmínečně podřídí církvi a pravdivě zodpoví všechny otázky, které mu budou kladeny. Prozradí dále vše, co ví o ostatních kacířích a podrobí se jakémukoliv trestu, který mu bude za prokázané jednání uložen. Po této přísaze mohl inkvizitor, nebyl-li spokojen s některou z odpovědí obžalovaného, obvinít svoji oběť z falešného svědectví a vyhrožovat jí hranicí, či použitím mučicích nástrojů. Pokud inkvizitor při výsleších předkládal obžalovanému nějaké otázky, nikdy je neformuloval přímo jako konkrétní obvinění, neboť se obával, že oběť učiní jakoukoliv odpověď, jen aby se zbavila svého mučitele. Pro řádné zpracovávání obžalovaného sloužili i najatí provokatéři, kteří s touto osobou byli umístováni do cely a na základě jejich mířených slovních provokací se jej snažili přimět k dialogu, který mohl a většinou byl následně použit u soudního líčení proti samotnému obžalovanému. Nicméně inkvizitoři nepoužívali pouze výhružky mučením, ale velmi často používali tyto nástroje k výslechu obžalovaného. Na druhou stranu však střídali tyto metody s jiným druhem zacházení, které bylo spíše psychologicky zaměřeno. Znamená to tedy, že kobka, ve které byl obžalovaný umístěn, byla nahrazena pěkným pokojem, jídlo,

⁴ [13] ŠINDELÁŘ, B., *Hon na čarodějnice*, str. 22-23

kterého bylo málo a nemělo valnou hodnotu, bylo nahrazeno mnohem chutnějším a výživnějším jídlem apod. Všechny tyto projevy nátlaku byly velmi často inkvizitory využívány. Když inkvizitoři dospěli k názoru, že jedince nelze zlomit přesvědčováním, hrozbami, nebo úskočností, používali násilí a mučení, neboť se domnívali, že fyzická bolest bude pro osobu obžalovaného mnohem větším utrpením, než v případě duševní bolesti.⁵

V souvislosti s výsledkem obžalovaného je třeba zmínit i jiné druhy výsledků, než jaké používala ve své době inkvizice, avšak princip výše popsany byl společný nejen soudům, které se snažily o očistu církve, ale i soudům ostatním. Delikvent se mohl v tehdejší době dostat do vězení více způsoby a dalo by se říci, že tento stav trvá dodnes. I v historii platilo, že uvězněn byl ten, kdo byl chycen při činu, případně z nařízení vrchnosti, vůle městské rady či na základě žaloby postiženého. Po předběžném výsledku byla sestavena žaloba a přednesena na zasedání městské rady. Po zvážení všech okolností a faktů se rada následně usnesla v případě, že došlo ke spáchání trestného činu, s nímž tehdejší právní normy spojovaly trest smrti, o podání obviněného k útrpnému právu, a to zejména, když „řeči pletl a tudy na sebe veliké podezření uvedl“. Stejně dopadl obvykle i ten, kdo je dobrovolně přiznal. Trestní řízení mělo totiž inkviziční, tzn. vyhledávací charakter a předpokládalo, že takové dobrovolné vyznání je neúplné, že teprve při mučení přizná delikvent okolnosti svého způsobeného trestného jednání beze zbytku, uvede i další delikty a zvláště pak své „spolutovaryše“. Poté již na provinilce čekal výslech, pro který se používalo pojmu útrpný.

Způsobů útrpných výsledků nebyl v našich zemích po léta jednotný. Teprve hrdelní řád Josefa I. definoval na počátku 18. století povolené způsoby mučení, které seřadil od lehčích k těžším stupňům. Nejlehčím stupněm v rámci útrpného výsledku byla vazba čili šněrování rukou. Kat působil vyslýchanému bolest utahováním šňůry omotané kolem předloktí. Příložením palečnic bylo zcela jistě bolestivější. Dalším, tedy třetím stupněm bylo drcení nohou tzv. španělskou botou. To byl nástroj skládající se ze dvou želez zaoblených do tvaru lýtek o délce do 30 cm a šířce kolem 10 cm, vybavených vnitřními hřeby. Dalším

⁵ [11] GRIGULEVIČ, I.R., *Dějiny inkvizice*, str. 103-107

stupněm mučení při provádění výslechu bylo tzv. suché trápení na obávaném žebříku, při němž docházelo k vykloubení rukou a poškození svalů. Častým mučením byl také tzv. kozel, tedy svázání delikventa do kozelce a vytažení pomocí kladky ke stropu. Tereziánský zákoník poněkud pozměnil uvedené stupně, za nejlehčí považoval palečnice, za nejtěžší pak španělské boty. Útrpných výslechů se účastnili delegovaní konšelé, rychtář, kat se svými pomocníky a písař, který zapisoval vyznání do smolných knih. Tyto dokumenty pak mohou podat to nejlepší svědectví o dramatických situacích, které se v mučírňách odehrávaly. V případě, že byli zjištěni spoluviníci a svědci, pak se u žebříku uskutečňovala jejich konfrontace tzv. vejvod. Pokud delikvent vydržel veškeré mučení a nepřiznal se, byl osvobozen. Pravda, takových osob nebylo mnoho.⁶

K výše uvedeným skutečnostem lze doplnit, že v roce 1771 byl vydán zmiňovaný Tereziánský zákoník (Marie Terezie), který upravoval postup výslechů a zobrazil různé stupně mučení. Roku 1776 však bylo mučení coby důkazní postup právě Marií Terezií zakázáno. Josef II vydal v roce 1787 Všeobecný zákoník o zločinech a trestech. Podle tohoto zákoníku bylo možno uložit trest žaláře s přikováním, zostřený ještě nucenou prací pro státní účely, případně galejemi. Hlavním trestem se stává vězení. Rozdělovalo se do tří stupňů: těžký žalář – přikování vězně na rukou i nohou, tuhé vězení – okovy na nohou, a obyčejné vězení. Roku 1803 byl vydaný nový trestní zákon – Zákon o zločinech a těžkých policejních přestupcích. Ten postihoval, kromě pachatelů trestných činů i nežádoucí politické aktivity. Stíháno bylo členství v tajných organizacích, tištění a rozšiřování závadných tisků a vyhýbání se vojenské službě.⁷

K výslechům obžalovaných osob v historii se velmi zajímavě vyjadřuje i kniha „Dějiny mučení“ od Briana Innese, kde je v podstatě obdobně popisováno, jak takový výslech probíhal, či co bylo jeho cílem. Taktéž bylo důležité, kdy se vlastně mučení k provedení výslechu mohlo provést a zde bych citoval z uvedené knihy: „mučení bylo možno provést: za prvé v případě osob, které v průběhu výslechu měnily své výpovědi, za druhé byla-li osoba obviněna z hereze, a to i kdyby neexistoval žádný svědek svědčící proti

⁶ [15] MONESTIER, M., *Historie trestu smrti*, str. 350-352

⁷ [14] JANUŠ, J., *Časopis Historie*, str. 39

ní, nebo existovalo-li několik důkazů jejího heretického smýšlení. Nakonec, i kdyby obviněný nebyl známým heretikem, ale existoval by alespoň jeden svědek nebo jeden či více pravoplatných důkazů hereze. Obvinění byli podrobováni mučení poté, co soudce vyslovil následující formuli:

„My, z Boží milosti inkvizitor, po pečlivém zvážení veškerých obvinění proti tobě s ohledem na vrtkavost tvých odpovědí a na existenci mnoha důkazů, ospravedlňujících k výslechu a mučení, aby tvá ústa vyjevila pravdu a přestala urážet uši soudců, prohlašujeme, odsuzujeme a přikazujeme tímto příkazem, abys byl podroben utrpení a mučení ...“⁸

Jak je tedy zřejmé, užívalo se při výslechu velmi dlouhou dobu metod, které nám v dnešní době připadají velmi drastické, už jenom proto, že jejich účinek na fyzickou stavbu jedince byl mnohdy zásadní. V dnešní době se však již s takovými praktikami většinou nesetkáme. Sice můžeme slyšet o některých výsleších, které byly provedeny americkými vojáky v různých zemích světa a týkající se například waterboardingu, ovšem v našich zeměpisných šířkách se takové metody nejen nepoužívají, ale jsou v první řadě zakázány, neboť obviněný nemůže být podrobován žádnému nelidskému zacházení, týrání a mučení.

1.4 Psychologie výpovědi

Psychologie výpovědi se jako konkrétní historická etapa rozvíjela od počátku 20. století do doby těsně před vypuknutím první světové války.

Základem byly jednoduché laboratorní experimenty, dle tehdejších vzorů a ideálů psychologie, která se zhlížela v přírodních vědách. Psychologické pokusy simulovaly vývoj všech druhů výpovědí. Předmětem zkoumání bylo vnímání, zapamatování a reprodukování kontrolovaných informací. Informace plynoucí z těchto zkoumání však byly nespolehlivé a nepřesné v návaznosti na výkony vypovídajících pokusných osob. Tyto skutečnosti vedly teoretiky a praktiky v oblasti práva k pochybám o relevantnosti výpovědi jako důkazního prostředku. Tento zásadní názor vyvolal diskusi o dosavadních pokusech a napomohl

⁸ [16] INNES, B., *Dějiny mučení*, str. 39-41

ukázat nedostatky psychologických pokusů. Z uvedených nedostatků se poučila navazující etapa „psychologie svědka“. Od odmítání výpovědi jako zásadně nespolehlivé se přechází k vážení a posuzování všech faktorů, které její kvalitu ovlivňují.

W. Stern, význačný německý představitel „**psychologie svědka**“, rozlišil tři hlavní oblasti, které je třeba při seriózním zkoumání výpovědi analyzovat. Pro názornost jsou uvedeny v originálním pojmosloví meziválečného období psychologie svědka:

- **individuální diagnostika** (zahrnuje posuzování celé osobnosti vypovídajícího jedince, dříve byly zkoumány především rozumové schopnosti),
- **diagnostika kolektivního působení** (jde o posouzení vlivů vnějšího prostředí, které působily na svědka v období mezi vnímáním a reprodukcí faktů, konkrétně se zkoumalo možné ovlivnění svědka ze strany rodiny, přátel, pracovního okolí atd.),
- **psychologie aktu** (řečeno současnou terminologií jde o psychologický rozbor vlastní výpovědi z hlediska její konkrétní věrohodnosti).⁹

1.5 Současná právní úprava

Postavení vyslychaných a vyslychajících osob a povinnostech svědčit upravuje zák. č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů (Trestní Řád).

V procesu odhalování, objasňování a vyšetřování trestných činů a jiných společensky škodlivých událostí jsou mnohé kriminalisticky významné informace obsažené ve stopách pro orgány činné v trestním řízení nesrozumitelné. K vydělení takových informací ze stop, k jejich pochopení a využití je třeba aplikovat specifické metody, prostředky a znalosti z oblastí vědy, techniky, umění, nebo řemesel. Jejich prostřednictvím je možné vydělit kriminalisticky relevantní informace a zpřístupnit jejich adresátům – orgánům činným v trestním řízení a ostatním adresátům dokazování (obviněnému, obhájci apod.).

Odborné znalosti se v trestním řízení uplatňují ve čtyřech formách, kterými jsou:

- znalecká činnost,
- odborná vyjádření,

⁹[1] ČÍRTKOVÁ Ludmila, *Forenzní psychologie*, str. 335-336

- konzultativní činnost,
- kriminalisticko-technická činnost

Znalecká činnost je nejvýznamnější formou využívání odborníků orgány činnými v trestním řízení. Je upravena zákonem o znalcích a tlumočnících č. 36/1967 Sb. a prováděcí vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Využívání znalců v trestním řízení je upraveno trestním řádem.

Odborné vyjádření nahrazuje znalecký posudek *v jednoduchých případech* (§105 odst. 1, věta druhá TrŘ). V trestním řízení je pokládáno za listinný důkaz.

Konzultativní činností se rozumí poradenská služba orgánů činným v trestním řízení.

Kriminalisticko-technickou činností se rozumí přímé vykonávání odborných úkonů při vyhledávání, zajišťování, dokumentování a shromažďování materiálních stop v rámci vyšetřovacích úkonů.

Výslechy lze **klasifikovat** podle různých hledisek. Jedním z takových kritérií je procesní postavení vyslychané osoby. Podle tohoto kritéria rozeznáváme:¹⁰

- vyžadování potřebných vysvětlení (§158 odst. 3 TrŘ, §12 zákona o Policii ČR),
- výslech svědka (§97-104, §55 odst. 2 TrŘ),
- výslech znalce (§108 TrŘ),
- výslech podezřelé zadržené osoby (§76 odst. 5 TrŘ),
- výslech obviněného (§90-95 TrŘ),
- výslech obžalovaného (§207-208 TrŘ).

¹⁰ [17] Kriminální vědy II, jaro [online] 2010, Dostupné z:

<https://is.muni.cz/el/1422/jaro2010/D2TRP06/index.qwarp?prejit=2185466>

2 VÝSLECH A JEHO DEFINICE

Výslech v psychologickém slova smyslu chápeme jako **dynamický, relativně uzavřený, časově ohraničený systém vzájemně podmíněných interakcí (vztahů a komunikačních aktů) mezi vyslychajícím a vyslychaným probíhající ve specifických podmínkách výslechové situace.**

Interakce mezi vyslychajícím a vyslychaným (příloha P I¹¹), která tvoří základ výslechové situace, se od jiných druhů interakcí liší především **předmětem, obsahem a průběhem interakce, motivací účastníků k interakci a vztahy mezi vyslychajícím a vyslychaným.** Uvedené zvláštnosti vytváří z výslechu **sociální situaci sui generis** (příloha P II¹²).¹³

Psychologie se zabývá výslechem ve dvou ohledech. Za prvé zkoumá psychologické okolnosti, které popisují a objasňují výslech jako určité aktuální dění. Nahlíží na výslech jako na zvláštní formu mezilidského jednání, které se svou podobou blíží dialogu, rozhovoru. Přitom studuje psychologické pozadí, tj. psychologické jevy, které se v průběhu výslechu uplatňují. Řečeno psychologickou terminologií, **forezní psychologie zkoumá výslech jakou určitou zvláštní formu interpersonálního jednání** a objasňuje psychologické souvislosti dění mezi vyslychajícím a vyslychaným.

Za druhé se **forezní psychologie zabývá výsledným produktem výslechu, tj. výpovědí.** Zajímá ji, jaké psychologické okolnosti se podílejí na utváření výpovědi.¹⁴

Výslech je nejrozšířenější metodou kriminalistické praxe. V některých případech je výslech jediným prostředkem k získání důkazů a tím i k objasnění události. Kriminalistická podstata výslechu spočívá v získávání informací z paměťových stop jejich reprodukcí.¹⁵

¹¹ Příloha P I – Schéma průběhu interakce vyslychající – vyslychaný ([6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 98)

¹² Příloha P II – Psychologický model výslechové situace ([6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 33)

¹³ [6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 29

¹⁴ [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, str. 174

¹⁵ [4] STRAUS, Jiří a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, str. 97

Výslech je v obecném povědomí chápán jako jedna z typických policejních činností. Ve skutečnosti jde o činnost, která tvoří hlavní náplň pouze některých policejních specializací. V tomto smyslu představuje psychologie výslechu relativně specializované téma, určené především vyšetřovatelům a kriminalistům. Z tohoto praktického důvodu netvoří výslech centrální okruh, který by povinně náležel do obsahu policejní psychologie. V některých publikacích policejní psychologie kapitola o výslechu nefiguruje. Jiné publikace obsahující v titulu výraz policejní psychologie zmiňují sice téma výslechu, ale pouze rámcově a informativně.

Psychologie výslechu a kriminalistika

Právní náležitosti výslechu jako procesního úkonu jsou upraveny trestním řádem. Vědeckou disciplínou, která řeší odborné záležitosti výslechu, je kriminalistika, respektive jedna z jejích částí, tzv. kriminalistická taktika. Psychologie výslechu navazuje na kriminalistiku, rozpracovává a konkretizuje kriminalistické poznatky a zásady. Pro ilustraci je uveden konkrétní případ: v rámci kriminalistické taktiky jsou rozpracovány zásady vedení výslechu, jednou z nich je navázání psychologického kontaktu s vyslychaným. Psychologie výslechu se snaží o maximální konkretizaci této zásady, zkoumá účinné postupy pro navázání kontaktu, vytváří typologie vyslychaných osobností podle jejich procesní role (typologie obviněných, svědků, obětí atd.) a ověřuje vhodný přístup s ohledem na psychologický a konkrétní osobnost vyslychaného apod. Je však třeba konstatovat, že veškerá psychologická doporučení mají orientační povahu, výslech představuje jako kterákoli jiná podoba sociálního styku natolik složitou situaci, že jednoznačné návody na jediný optimální postup nemohou existovat.

Celková atmosféra výslechu

Celková atmosféra výslechu je důležitou okolností, která výrazně ovlivňuje výsledek výslechu, tj. kvalitu výpovědi. Současně představuje atmosféra výslechu faktor, který je téměř plně v rukou vyslychajícího. Dobrá atmosféra působí příznivě na:

- udržování toku komunikace, a tím i na získávání informací,
- utváření výpovědi, tj. na psychologické procesy, jejichž produktem je výpověď,
- snížení výskytu paměťových chyb a zkreslení,
- na ochotu vypovídat úplně a pravdivě.

Výslech je pro vyslychaného zpravidla stresovou situací. Svědkové, poškození, ale i někteří obvinění prožívají při výslechu (v přípravném i soudním řízení) silné emoce jako strach, obavy, podrážděnost, agresivní pnutí apod. Uvedené emoce působí netaktně na poznávací pochody (rozpomínání, reprodukování, znovupoznávání). Nepříznivým emocím lze částečně čelit dobrou atmosférou výslechu. Spoluvytváří ji vhodné vnější prostředí (přiměřené vybavení výslechových místností je důležité zejména u dětí a mladistvých, u neurotických osob, u socializovaných prvopachatelů). Důležitou roli dále hraje izolace od vnějších rušivých vlivů (telefony, vstupování třetích osob). Rozhodující podíl na vytvoření dobré atmosféry má pak vyslychající. Způsob, jakým se prezentuje po verbální i nonverbální stránce se přímo promítá do celkové atmosféry. Netrpělivý, odtahitý, potutelný, štítivý či přehlížející projev vyslychaného smaže i příznivý účinek vhodně uzpůsobené výslechové místnosti.

Emocionalizace

Projevy netrpělivosti vytvářejí stres a strach a ty mohou blokovat paměť. Zakusil to každý, kdo skládal ústní zkoušky. V experimentech se školním zkoušením se podařilo tyto psychologické skutečnosti kvantifikovat. Zastrášování zkoušených studentů v kombinaci se zřetelnými projevy netrpělivosti zkoušejícího redukovalo paměťový výkon o 41 % (a to i u dobře osvojené látky). Stejná tendence platí i ve výslechové situaci. Psychologové dokonce předpokládají, že negativní vliv aktuálně působícího zastrášování a stresu z netrpělivosti může být ještě výraznější, protože při výslechu jde o mnohem více než v psychologickém experimentu. Současné výzkumy dále ukazují, že zejména u dětí a mladistvých se zvyšuje riziko nespolehlivé výpovědi, jestliže je vyslychající kritizuje nebo na ně vyvíjí určitý tlak (starší výzkumy o sugestibilitě konstatovaly totéž).

Stimulování ochoty vypovídat

V běžném rozhovoru podporujeme hovornost partnera tím, že mu dáváme najevo náš zájem (např. krátkými povzbuzujícími poznámkami, přikyvováním, otázkami). Spontánní, vyčerpávající sdělení partnera je přímo úměrné naší připravenosti tlumit vlastní řečové projevy (neskákat do řeči, nepřerušovat druhého, nechat ho vymluvit). Obecně platí, že přikyvování a povzbuzování v podobě citoslovcí „hmm“ zvyšuje ochotu vypovídat. Německý psycholog R. Bender aplikoval tento jev na situaci výslechu a nazval jej „Columbo-efekt“. Podle Bendera je však třeba uplatňovat Kolumbův efekt diferencovaným

způsobem. Pomlky a mlčení se totiž mohou stát problematickými u plachých, nedůvěřivých a neurotických jedinců. U takto založených jedinců vede mlčení a vyčkávání vyslychajícího spíše k pocitům strachu a úzkosti, čímž se zhoršují podmínky pro spolehlivou výpověď. Kolumbův efekt lze se značnou pravděpodobností očekávat u sebejistých, emocionálně stabilních anebo agresivních osob.¹⁶

2.1 Obecné problémy teorie výslechu a výpovědi

Výslech je nejrozšířenější metodou kriminalistické praxe. V některých případech je výslech jediným prostředkem k získání důkazů a tím i k objasnění události. Kriminalistická podstata výslechu spočívá v získávání informací z paměťových stop jejich reprodukcí.

Kriminalistika definuje paměťovou stopu jako odraz objektivní reality, který vznikl a formoval se v příčinných souvislostech s kriminalisticky významnou událostí.

Obsahuje tedy určitou informaci o objasněné události (např. o trestném činu) a o jejích jednotlivých elementech. Paměťové stopy jsou tím pevnější a silnější, čím častěji se opakuje podráždění mozkových buněk. Nevznikají izolovaně, ale ve vzájemných souvislostech a spojeních. Právě tato dočasná spojení vytvářejí základ procesu nazývaného **asociační činnost**. Asociace jako dočasný nervový spoj vzniká současným anebo následným působením dvou anebo několika podnětů, které byly současně anebo následně po sobě vnímané pozorovatelem, nebo které jsou si podobné, či protikladné.

Základním impulsem pro vznik paměťové stopy je vjem. Vjem vzniká v okamžiku působení materiálních objektů na smyslové orgány a má vždy vztah k určité situaci (v procesu objasňování jde o souvislost s objasňovanou událostí).

Obraz světa vnímaný smysly (elektroreceptory a interoreceptory) se ve smyslových orgánech přeměňuje na nervové impulsy, které jsou převáděné po nervových vláknech do mozku (rychlostí 1-100 m za sekundu). Nervové impulsy potom vytvářejí v mozku obraz. V mozku dochází k několikanásobnému kroužení impulsů mezi mozkovou kůrou (cortex) a středním mozkem (thalamus), což bývá označované jako první fáze paměti. Tato fáze

¹⁶ [2] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, str. 293-298

trvá od několika sekund po několik desítek sekund a je velmi citlivá. Stačí lehký otřes mozku a člověk zapomene, co se odehrálo těsně předtím.

Poznámka – V kriminalistické praxi se často vyskytují situace, v kterých si i větší počet svědků objasňované události, nebo větší počet poškozených nedokáže vybavit děj, který předcházel určité události, příp. děj, který po konkrétní události následoval. Na tuto okolnost není možné zapomínat zejména při výslechu obětí násilných trestných činů, či účastníků dopravních nehod.

V druhé fázi paměti dochází ke změnám ve složení ribonukleové kyseliny (RNA). Druhá fáze paměti má tedy biochemický charakter, trvá několik hodin a bývá označována i pojmem krátkodobá paměť.

Třetí fáze paměti je označována jako dlouhodobá paměť a je velmi stabilní. Informace, které v ní jsou uložené, mohou existovat mnoho let, dokonce i celý život. Po dobu třetí fáze dochází ke vzniku bílkovin (proteosyntéza), která začíná v buněčném jádru, kde dochází ke kopírování RNA z genetické kyseliny deoxyribonukleové (DNA). Probíhá obvykle ve spánku.

Hodnota paměťové stopy spočívá v jejím informačním obsahu. Informace ve stopě je obsažená v určité formě, je zakódovaná. Pro volbu metod dekodování jsou určující forma a druh přirozeného kódu. Přirozeným kódem je lidská řeč. Nositel paměťové stopy může dekodovat informaci analýzou ideálního obrazu a jeho následnou reprodukcí ve formě výpovědi (především informace do verbální, neverbální anebo písemné formy).

Poznámka – Na proces vzniku paměťové stopy v této fázi paměti může nepříznivě působit vdechování narkotických látek (flutan), ale i krátkodobý nedostatek kyslíku v krvi, či oddálení spánku.¹⁷

¹⁷[4] STRAUS, Jiří a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, str. 97-98

2.2 Pojem a cíl výslechu

Výslech je **specifická metoda kriminalistické praxe, kterou se získávají formou výpovědi za zákonem stanovených podmínek a z důvodů stanovených zákonem kriminalisticky a právně relevantní informace uložené ve vědomí člověka.**

Tato definice zohledňuje fakt, že výslech je především kriminalistickou metodou. Skutečnost, že se uplatňuje v různých formách, v různém prostředí (jednotlivé služby Policejního sboru, a právní hranice jeho využívání) poukazuje jen na to, že jde o jeho různé aplikace v různých podmínkách, za využívání jeho gnozeologického a psychologického základu, tak jak ho rozpracovala kriminalistika.

Pojmovými znaky výslechu jsou:

- získávání kriminalisticky a právně relevantních informací z paměťových stop uložených ve vědomí člověka,
- způsob vydělování informace z paměťových stop (reprodukcí vnímaného),
- zákonem stanovený rámec výslechu (důvody výslechu, postavení komunikujících, práva a povinnosti vyslychajícího i vyslychaného dané zákonem), a hrozba v zákoně uvedenou sankcí za podání nepravdivých skutečností, nebo zamlčení důležitých skutečností, pokud zákon nestanoví jinak.

Cíle výslechu jsou determinované objasňováním konkrétní kriminalisticky významné události. Ve všeobecnosti je však možné tvrdit, že cílem každého výslechu je získání úplných a věrohodných informací o skutkových okolnostech objasňované události, což následně vede ke zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.¹⁸

2.3 Druhy výslechu

Výslech je možné klasifikovat podle různých kritérií. Nejčastěji bývá členěný podle:

1. Procesního postavení vyslychaného.
2. Vybraných kriminalisticko-taktických hledisek.

¹⁸ [4] STRAUS, Jiří a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, str. 98-99

2.3.1 Podle procesního postavení vyslychaného

Kritériem členění je zohlednění postavení vyslychaného podle trestního řádu. Kriminalistika využívá toto klasifikační kritérium pro zohlednění zainteresovanosti vyslychaného na průběhu a výsledku výslechu, a na celém procesu objasňování. Ve smyslu toho se člení výslech následovně:

- **Výslech osoby vyzvané k podání vysvětlení.** Jedná se o výslech, kterým se získává ústní sdělení (výpověď sui genesis), které zpravidla nemá v trestním stíhání důkazní status, ale má významné procesní důsledky.
- **Výslech podezřelého (obviněného).** Spojení podezřelého s obviněným je logické, protože se jedná o osobu, jejíž postavení se mění jen ve vztahu k procesní situaci, ve které se právě nachází, tj. či už došlo ke sdělení obvinění anebo ne. Z hlediska přístupu k osobě podezřelého a obviněného po dobu výslechu dochází k analogickým situacím. Motivace vyslychaného je stejná. Osoba podezřelého příp. obviněného je zároveň osobou, která zná všechny okolnosti přípravy, uskutečnění, či případného utajování události.
- **Výslech svědka.** Účelem výslechu je získat relevantní informace o skutečnostech, které svědek svými smysly vnímal. Předpokládá se, že ve většině případů je svědek věcně nezainteresovaný.
- **Výslech poškozeného.** Trestní řád zařazuje poškozeného do skupiny svědků. Z hlediska taktiky vedení výslechu je však přiměřenější vést ho jako samostatnou kategorii. Z hlediska motivace poškozeného, není možné této osobě upřít věcnou zainteresovanost a to je u svědků méně častým jevem. K osobě poškozeného je tedy potřebné přistupovat odlišným způsobem.
- **Výslech znalce.** Znalec je přibíraný v procesu objasňování, aby se, jako osoba s určitými odbornými znalostmi, vyjádřil k okolnostem důležitým pro objasňování. Nejčastěji se tak děje prostřednictvím znaleckého posudku. Trestní právo však připouští i důkaz vykonaný znalcem prostřednictvím výslechu.

2.3.2 Podle vybraných kriminalisticko-taktických hledisek

- **Podle věku.** Rozeznáváme výslechy: nezletilých, mladistvých, dospělých a starých osob. Věk často podstatným způsobem ovlivňuje základní psychické faktory, které

mají vliv na formování a dekodování paměťové stopy (procesy vnímání, uchování v paměti, myšlení, či reprodukce), příp. také průběh výslechu.

- **Podle kriminální zkušenosti.** Rozeznáváme následující druhy výslechu osob: netrestaný, bez předcházející zkušenosti s výslechem, netrestaný, ale v minulosti už byl vyslýchaný, trestaný – recidivista. V závislosti na zkušenosti vyslýchaného s výslechem, či s procesem objasňování je možné ve větší, či menší míře uplatňovat taktické postupy (významné zejména u vyslýchaných, kteří vypovídají nepravdivě).
- **Podle mentální úrovně.** Při objasňování kriminalisticky významné události přichází vyslychající do styku i s osobami se sníženým intelektem, s osobami psychicky nemocnými, příp. (z pohledu trestního práva) s osobami s omezenou způsobilostí k právním úkonům, či s osobami této způsobilosti zbavenými. Z hlediska taktiky vedení výslechu je proto důležité, přizpůsobit výslech jejich úrovni myšlení, tj. formulovat otázky i předcházející poučení v úvodním stádiu výslechu jejich schopnostem porozumět průběhu prováděného výslechu. Někdy je nutné přizvat k takovému výslechu psychologa.
- **Podle fyzického (příp. zdravotního) stavu.** V některých případech v procesu objasňování nastane potřeba vyslechnout osoby nemocné, zraněné, umírající, příp. těhotné ženy. V takových případech často dochází ke změně místa výslechu. Vyslychající je nucen vyslechnout vyslýchaného v domácích podmínkách, či v nemocničním zařízení. Obvykle se to neobejde bez předcházející konzultace s lékařem.

Existují samozřejmě i další kriminalisticko-taktická hlediska, která ovlivňují svým charakterem výslech. Jedním z nich je i využití tlumočnicka při výslechu. Nepříznivý aspekt se odráží v tom, že výslech je zdlouhavý, dochází k dvojnásobné reprodukci výpovědi (tlumočnick – vyslychající), může tedy dojít k nepřesnosti překladu, či jeho neúplnosti apod. Výslech neprobíhá plynule, když se jedná o výslech podezřelého, příp. osoby, kde je podezření, že nevypovídá pravdivě, má taková osoba čas na přípravu odpovědi.¹⁹

¹⁹ [4] STRAUS, Jiří a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, str. 99-101

2.4 Psychologické základy výslechu

Výpovědi rozumíme sdělení vyslychané osoby učiněné v průběhu výslechu a zadokumentované podle příslušných právních předpisů. Za **základní psychologické faktory**, které mají vliv na výpověď, bývají z hlediska kriminalistiky považované:

- Vnímání
- Paměť
- Myšlení
- Reprodukce

Kvalitou **vnímání** je podmíněná i kvalita potencionálních informací, které se získávají v procesu výslechu. Vnímání jako proces je založené na vjemech. **Vjem** je výsledek vnímání, uvědomělý odraz jevů vnějšího světa, např. odraz určitého předmětu. Vstupními branami vjemů jsou smyslové orgány. Člověk disponuje pěti smysly: zrak, sluch, hmat, čich, chuť. Z těchto pěti nezastupitelných smyslů, je u člověka nejdůležitějším smyslem bezpochyby zrak. Zrakem totiž člověk vnímá až 90% všech informací.

Protože je lidské chování odpovědí na vjemy přijaté smyslovými orgány, chybný zrak, sluch, nebo jiný smysl, může zapříčinit i chybný vjem. Bolest, emoce, únava, či obyčejné nepohodlí, může rušit proces vnímání natolik, že se jedinec stává nepozorným k obvyklým vjemům přijatým smyslovými orgány. Psychické narušení anebo poškození, může přinutit smysl, aby fungovala abnormálně, a výsledkem takového zkresleného vnímání mohou být iluze, nebo halucinace. Z toho jednoznačně vyplývá, že vnímané informace se neobejdou bez rozumového zpracování, které je založené na předcházejících zkušenostech a intelektové síle jedince.

Vnímání jako proces je ovlivněné individualitou jedince, jeho intelektem, vzděláním, schopnostmi, momentálním psychickým stavem apod. Jakýkoliv signál, který člověk vnímá smyslovými orgány, zanechá v mozku, jako v hmotném substrátu určitou stopu. Stálost takové stopy je závislá na jejím charakteru, emocionálním zabarvení a na mnohých dalších faktorech, které vstupují do procesu vnímání. Taková stopa v mozku, bývá označována pojmem **paměťová stopa**. Z hlediska kriminalistiky se jedná o paměťovou stopu, až když má nějaký vztah ke kriminalisticky významné události.

Paměťová stopa může být výrazná, ale může časem vyblednout nebo se celkem vytratit. Paměťové stopy v mozku nevznikají izolovaně, ale v určitých vzájemných souvislostech, spojeních. Pro policejní praxi v kriminalistice je důležité zejména to, že paměťová stopa nemůže být odstraněná z hmotného substrátu (tedy ze svého nositele). Tím se liší od většiny ostatních druhů stop. Nemizí při elektrické stimulaci, při změně teploty těla, nebo působením snů. Za důležité vlastnosti paměti bývají považované zejména rozsah, přesnost uchovaného materiálu a schopnost vybavit si časové a místní souvislosti.

Myšlení se považuje za nejvyšší stupeň poznávacích procesů. Při hodnocení myšlení se všímáme jeho dynamické složky (rychlost, rovnoměrnost), formální stránky (souvislost, plynulost, výpravnost) a obsahové složky (převažující téma, přiměřenost realitě). Myšlení se uskutečňuje prostřednictvím myšlenkových operací. K základním myšlenkovým operacím, označovaným i jako metody formálního logického myšlení patří: analýza, syntéza, porovnávání, abstrakce, analogie a zevšeobecnování. Jejich realizací dochází k vzniku forem myšlení, kterými jsou pojem, soud a úsudek.

Myšlení je činnost, věci a jevy jsou v něm zastoupené ideami, symboly a řešení často nevyžaduje konkrétní manipulaci a bezprostřední vnímání.

Reprodukce – vybavená vzpomínka není úplnou kopií původně vnímané události. Liší se od ní kvantitativními a kvalitativními změnami, způsobenými procesem vzpomínání. Jedním z typických nedostatků ve vybavování a vzpomínání je přestavba. Jde o změnu v obrazu skutečného průběhu vnímané události. Tyto změny jsou zvláště výrazné při tzv. náhodném zapamatování. Např. při reprodukci náhodně vyslechnutého příběhu, je vzpomínání ovlivněné především tím, do jaké míry je vzpomínání blízké zájmům a zkušenostem osoby, která příběh reprodukuje. V některých případech (zvláště u dětí) může být paměťová rekonstrukce velmi nepřesná. Na reprodukční stránku paměti mají velký vliv i emoce. Pod vlivem silného rozrušení si osoba někdy nemůže vzpomenout na věci, které dobře zná, a na které by si za normálních okolností lehce vzpomněla. Jde o případy výsledků konaných bezprostředně po vnímané stresující události, např. oběti znásilnění, přepadení, dopravní nehody apod.

Při zkoumání vlivu **pozornosti** na vnímání, není možné nezabývat se úlohou zaměření, nastavení vnímání. Pozornost činí vnímání výběrovým, zaměření pozornosti na jeden anebo skupinu několika předmětů se projevuje jako nepozornost vůči ostatním

předmětů a jevům. Čím větší pozornost ale věnuje osoba určitému předmětu, tím dokonaleji ho vnímá.

Rozlišujeme dva druhy pozornosti:

- **Neúmyslná pozornost**, která vzniká bezprostředně pod vlivem neobvyklých okolností působících na vnímání. Nejčastěji jí uvádějí do chodu podněty, které se liší od průměrných běžných situací, např. svým rozsahem, barvou, zvukem. Jde většinou o podnět, který doposud nebyl vnímaný, a který působí na člověka v tomto okamžiku poprvé.
- **Úmyslná pozornost**, která je založena na lidské vůli, vyplývá z rozhodnutí, vytyčeného cíle, udržuje se cílevědomým úsilím.

Úroveň pozornosti svědka je závažným prvkem, který se projevuje ve věrohodnosti a spolehlivosti výpovědi a je ovlivňována např. dokonalou funkčností smyslových orgánů, životních zkušeností, úrovní vědomostí, či vykonávanou pracovní činností.

Sugestibilita jedince (sklon k sugesci) je závislá na mnohých vnitřních i vnějších faktorech. Sklon k ní je tím větší:

- Čím méně se může sugerovaná osoba přesvědčit o pravdivosti dané sugesce. Může jít o techniky porovnávání vsugerovaného se skutečností, o kontrolu logickým myšlením apod.
- Čím méně se sugerovaná osoba snaží o kontrolu pravdivosti sugesce.
- Čím výrazněji je samotný efekt sugesce.

K znehodnocení informací sugescí může dojít i na začátku svědecké výpovědi, např. při vyjasňování smyslu, či významu vnímaných skutečností, působením doplňujících informací (z denního tisku, rozhovorů s jinými svědky atd.). Toto sugestivní ovlivňování je však mimo dosah vyslychajícího, nemůže mu zabránit.

Mezi **faktory podmiňující zvýšený sklon k sugesci** patří:

- **Aktuální zdravotní a psychický stav vyslychaného.** Jde o různé tělesné, či duševní choroby, úrazy, pocity únavy, hladu, strachu ...
- **Vliv sociálního prostředí.** Nezanedbatelný je zejména vliv rodinného prostředí (negativní působení alkoholismu u rodičů, násilí ...), a přátelských vazeb k různým sociálním skupinám (snaha zapadnout).

- **Intelekt, vzdělání a profese.** V souvislosti s intelektovou úrovní vyslychaného jedince platí vztah nepřímé úměry: čím nižší intelekt, tím vyšší možná sugestibilita. U osob s vyšším vzděláním praxe ukazuje, že u nich dochází k sugesci méně často a obvykle mimo jejich pracovní profesi.
- **Vztahy a postoje.** Ve vztazích podřízenosti, závislosti na jiných osobách, autoritách, dochází snadněji k přebírání názoru, stanoviska nadřízených, nebo osob s přirozenou autoritou.
- **Věk vyslychaných.** Mezi obzvlášť sugestibilní osoby patří zejména starší osoby (největší vliv na ně mají lidé, kterým důvěřují, příp. osoby s veřejnou autoritou), děti a mladiství.²⁰

²⁰ STRAUS, Jiří a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, str. 101-104

3 VÝSLECH, JEHO FÁZE A NĚKTERÁ SPECIFIKA

Interakční podstata výslechu spolu s reciprocitou rolí, v nichž účastníci výslechu vystupují, a zejména zpětné vazby, které si vzájemně poskytují, plní i významnou funkci **sebepoznávací**, promítají se do jejich **sebeobrazu**. Zážitek pozitivní či negativní zkušenosti, získané zpětnou vazbou, modifikuje projevy a chování, obohacuje osobnost o novou zkušenost.

Cílem účelového poznávání osobnosti při výslechu je **vytvoření funkčního souboru informací** o těch osobnostních dispozicích vyslychaného, které může vyslychající (u něhož tuto potřebu a priori předpokládáme) **získat**, event. doplnit, v průběhu výslechové interakce a **využít je** při poskytování psychologické podpory výslechu.

Rozsah a hloubka poznávání osobnosti účastníků výslechové interakce jsou limitovány především: **účelovostí kontaktu, jeho časovou omezeností a rolově polaritním charakterem interakce** (shromáždit v situaci „tady a teď“ informace k šetřenému skutku a roli jedince v něm). Ty spolu s **osobnostními dispozicemi posuzovatele**, tvoří teoretický a metodologický rámec poznávání osobnosti vyslychaného vyslychajícím.²¹

Výzkumy dle (Spurný, J. 1998) potvrdily předpoklad, že častou příčinou nenavázání psychologického kontaktu, vzniku komunikačně emergentních situací a interpersonálních konfliktů při výslechu jsou **nekooperativní projevy s mocenskými prvky** v jednání vyslychajícího, příznačné **pro soupeřivý či manipulativní (vyhýbavý) přístup**. Za základní (obecnou) sociálně psychologickou příčinu nekooperativního chování při výslechu považuje (Spurný, J. 1998) **neschopnost či neochotu vyslychajícího udržovat a rozvíjet postojovou rovnováhu mezi prosazováním moci a poskytováním podpory (informační, rolové) při výslechu**.²²

Výpověď je souborem informací o faktech, mající význam pro trestní řízení. Pro forenzní psychologii je zajímavé to, co se s informacemi děje od okamžiku jejich vzniku až

²¹ [6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 54-55

²² [6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 128-129

po okamžik, kdy jsou předávány pro potřeby trestního řízení a fixovány v podobě protokolu pořizovaného z výslechu. To je základní rámec, ve kterém se psychologie výpovědi pohybuje. Je dále vnitřně členěn na určité fáze nebo etapy podle toho, které psychické procesy se zapojují do hospodaření s informacemi. Přitom kritériem pro vnitřní členění problematiky výpovědi jsou na sebe navazující psychické děje, kterým se informace tvořící obsah výpovědi postupně podrobují. Tradičně se rozlišují **čtyři hlavní fáze**, které lze chápat jako přirozené, nezbytné etapy utváření výpovědi. Současně každá z těchto fází se vyznačuje specifickými, sobě vlastními riziky, které mohou negativním způsobem ovlivnit výsledný produkt, tj. protokolárně zachycenou výpověď vyslychané osoby.

Utváření výpovědi zahrnuje následující fáze:

- 1) **Získávání informací** (tj. vnímání a percepční zpracování událostí tvořících později předmět výpovědi), zamýšlíme-li se nad přesností vnímání, je třeba vždy zvažovat aktuální psychický stav, city a emoce, subjektivní význam vnímaného děje a vztah vnímajícího k události, profesionální zaměření, pozornost a osobnost vyslychaného.
- 2) **Vštípení a uchování informací** (tj. uložení a skladování informací v paměti), v souvislosti s utvářením výpovědi je důležité si uvědomit, že mnoho vnímaných informací není pamětně vůbec fixováno. Prakticky to znamená, že jsou okamžitě zapomenuty. Pouze ty informace, které jsou dostatečně důležité pro to, aby byly zapamatovány, jsou asi po 30 až 60 sekundách přesouvány z krátkodobé paměti do dlouhodobé. Tam jsou konzervovány a v podobě paměťových stop archivovány.
- 3) **Předávání informací** (tj. vybavování formou znovupoznání či reprodukce založené na slovní formulaci zapamatovaného děje), zachycuje tedy duševní dění vyslychaného v okamžicích probíhajícího výslechu. Přesto, že nelze žádnou z fází utváření výpovědi podceňovat, sehrává bezprostřední výslechová situace podstatnou roli pro výslednou kvalitu výpovědi.

- 4) **Příjem, zpracování a zachycení informací vyslychajícím.** Odráží skutečnost, že i vyslychající vnáší do výsledné podoby výpovědi určitá rizika, která jsou spjata s přirozeným průběhem psychických procesů na straně vyslychajícího.²³

3.1 Výslech dětských svědků

Na počátku dvacátého století panoval všeobecně rozšířený skeptický názor. Tehdejší psychologové (mezi nimi i taková zvučná jména jako Němec W. Stern a Francouz A. Binet) silně pochybovali o schopnosti dětí vypovídat ve shodě s realitou. Razili názor, že výpověď dítěte je zpravidla nepřesná a zatížená množstvím chyb. Zdůrazňovala se přirozená tendence dětí dotvářet realitu ve fantazijních představách a vydávat představované situace za skutečné tak, jako to běžně činí při hře. Zdůrazňování právě těchto nepříznivých stránek psychiky dítěte bylo podmíněno převládajícím laděním této doby. Odmítání výpovědi dětských svědků šlo totiž ruku v ruce se zpochybňováním spolehlivosti výpovědi vůbec.

Další vývoj však přinesl zásadní změnu v nahlížení na výslech dětí. Výzkumy psychologů, ale i výslechová praxe prokázala, že původní názory z počátku dvacátého století jsou neudržitelné. **Děti jsou běžně (tzn. nikoli výjimečně nebo zřídka) způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď.**

V současné době se tedy všeobecně vychází ze stanoviska, že děti jsou schopné poskytnout platnou výpověď. S tímto názorem pracuje i zákon, který připouští a upravuje podmínky výslechu dětí. V konkrétním případě se ovšem vyslychající může setkat s větší či naopak menší způsobilostí vyslychaného dítěte. V takové situaci je třeba si uvědomit, že paměťový zákon záleží na řadě faktorů, mimo jiné i na mentální zralosti dítěte. Odlišuje-li se dítě svou výpovědí od výkonu věkově srovnatelných vrstevníků, je vhodné přizvat odborníka psychologa ke konzultaci nebo znaleckému posouzení případu.

Při výkladu psychologických zvláštností výslechu dětí téměř každá učebnice upozorňuje na aspekt sugesce. Je doloženo, že sugestibilita (tj. schopnost přijímat

²³ [1] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, str. 337-350

nekriticky, automaticky a bezděčně cizí názory za své a převádět je do vlastního chování a prožívání) je závislá mimo jiné i na věku. **V dětství je sugestibilita (ovlivnitelnost) v průměru vyšší a s přibývajícím věkem jí ubývá.** Z této obecné souvislosti sugestibility a věku se vyvozuje závěr, že děti bývají při výslechu v průměru více ovlivnitelné než dospělí. Předpokládá se, že děti více podléhají sugestivnímu působení. Zdá se, že děti reagují zpravidla velmi citlivě na působení vyslychajícího. Snaží se vycítit či odhadnout jeho očekávání a také jim vyhovět. Dítě pak uvádí to, co si myslí, že chce vyslychající slyšet. Vyslychající by měl proto při výslechu dítěte pečlivě formulovat své otázky tak, aby nenapovídaly či nenaznačovaly směr odpovědi. Při výslechu by se měl průběžně ujist'ovat, že rizika neuvědomovaného, bezděčného sugestivního působení jsou minimální, tj. že používá verbální i neverbální prostředky jednoznačným a pro dítě srozumitelným způsobem. Poznatek o vyšší pravděpodobnosti sugestivního ovlivnění při výslechu dítěte je dnes všeobecně přijímán.

Dále je třeba mít na paměti i další rizika spojená s výslechem dítěte:²⁴

- rizika uzavřených otázek
- riziko bezděčné sugesce
- inventura vlastních postojů
- vliv vnějšího prostředí a celkové atmosféry výslechu

Specifickým problémem je výslech dětských svědků, obvykle obětí sexuálních útoků nebo týrání ze strany dospělých osob. Prostředí, v němž výslech dítěte probíhá, by mělo být příjemné a pohodlné (koberec, křesla apod.), vybavené dětskými hračkami atd. Je důležité, aby toto prostředí skýtalo pokud možno dítěti pocit bezpečí. Ještě více než u dospělých platí, že strohá kancelář aktivuje úzkost a tím i obranné mechanismy, jež mohou výpověď až znehodnotit. Někdy – ne však vždy – se osvědčuje, je-li vyslychající stejného pohlaví jako dítě. Atmosféra výslechu by měla být emocionálně pozitivní, laskavá. Stejně jako prostředí, by měla dítěti poskytnout v maximální možné míře pocit bezpečí. Tlak na výpověď u dětských svědků je velmi nevhodný a obvykle vede k selhání. Vyšetřovatel

²⁴ [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, str. 205 – 208

(i znalec), chce – li získat validní výpověď, se musí zdržet hodnotících soudů, byť by bylo chování dítěte jakkoliv nevhodné, byť by mu bylo dítě sebevíce nesympatické. Zvláště nesympatie k dítěti ze strany vyšetřovatele nebo znalce (protipřenos!) by měly být signálem ke změně vyšetřujícího (vyslychajícího). To ostatně platí i pro výsledch dospělých. Základní – a v podstatě jedinou – povinností vyšetřovatele a znalce je zjistit materiální pravdu, oproštěnou od jakýchkoli subjektivismů. Krajně nevhodný je „překlad“ výpovědi při zápisu do řeči dospělých. To platí obecně, i pokud jde o „překlad“ výpovědi dospělého do „řeči úřední“.

Jako vhodné se jeví – zvláště u inhibovaných či uzavřených dětí – využití neverbálních aktivit, např. kresby, hry s panenkami apod. V zahraničí (a v současnosti již i u nás) jsou při popisování sexuálních útoků vcelku úspěšně u malých dětí využívány anatomicky přesné panenky.

Volba správné taktiky výsledku dětí závisí velmi výrazně – pokud možno ještě více než u dospělých – na zkušenostech vyšetřovatele a jeho schopnosti adekvátně odhadnout osobnost dítěte a jeho aktuální psychický stav. Výslech dítěte musí provádět zkušený vyšetřovatel, který je na tuto problematiku specializován.²⁵

3.2 Výslech mladistvých

Konfliktní rodina, nedostatek uznání v sociální okolí a přetížení rodiče – to jsou hlavní faktory, které vedou k **orientaci ven** (přilnutí ke skupině vrstevníků). Důsledkem je „poflakování“ a nekontrolované zdržování se mimo domov. Z hlediska sociální psychologie je to malá skupina, neformální, obvykle vztažná, což znamená, že její členové se s ní ztotožňují a promítají do ní svoje postoje, přání, potřeby a naděje. Motivace ke sdružování do part je rozmanitá. Jde zejména o uspokojování citových a sociálních potřeb jednotlivců. Při výsledku mladistvých musí vyslychající zvážit, i v jakém sociálním prostředí mladiství vyrůstají, protože velmi často přebírají způsoby chování skupiny, kterou uznávají. Jejich chování je blízké věku dětských svědků.

²⁵ [5] NETÍK, K.; NETÍKOVÁ D.; HÁJEK S., *Psychologie v právu*, str. 13-14

3.3 Výslech recidivisty

Recidivisté, jak již ze samotného názvu vyplývá, mají bohatou zkušenost s podáváním vysvětlení, svědeckými výpověďmi či prováděnými výslechy. U těchto lidí je třeba si uvědomit, že již mají kriminální zkušenost (načerpanou v kriminálním prostředí, především při výkonu trestu odnětí svobody) a ve většině případů nechtějí při prováděném výslechu spolupracovat. Svými výpověďmi se snaží o odvrácení pozornosti od své osoby, uchylují se ke lhaní, křivým výpovědím, často používají smyšlené fabulace a při výslechu odbíhají od tématu. Zde je postup vyslychajícího velmi často založen nejen na jeho profesních zkušenostech, ale hlavně na předkládaných důkazech.

Recidiva v obecném slova smyslu znamená opakování určitého jevu či určitého chování. V oblasti trestního práva se recidivou rozumí opakované páchaní trestné činnosti přes předchozí odsouzení. Recidivistou je tedy pachatel, který se znovu dopustí trestného činu, ačkoliv již v minulosti byl pro trestný čin odsouzen. Recidivu pak dále dělíme na *recidivu speciální*, o níž hovoříme v situacích, kdy se pachatel opakovaně dopouští trestné činnosti stejného charakteru (např. majetkové trestné činnosti) a *recidivu obecnou*, kdy pachatel páchá postupně trestné činy různého charakteru (např. násilný trestný čin a hospodářský trestný čin).²⁶

3.4 Výslech seniorů

V seniorském věku se setkáváme s překvapivě velkou rozmanitostí typů a chování. Staří lidé jsou po psychické stránce velmi rozmanití, navzájem se velmi liší, nedají se vtěsnat do několika málo psychologických znaků. Na místo obecných a univerzálně platných doporučení pro účinný postup policistů v komunikaci se seniory je třeba zvolit jinou strategii uvažování. Jako produktivní se v tomto ohledu jeví především pokus zmapovat nejtypičtější obrazy stáří, se kterými se policisté v živých situacích mohou setkat. Ty totiž určují i způsob, jakým reagují senioři na vynucený či aktivně zvolený kontakt s policií. Dále popisují jen takové projevy stáří, které mohou být problematické a zakládat vyšší pravděpodobnost obtížného kontaktu s policií.

²⁶ Výklad pojmu recidivista, www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista

Z tohoto pohledu k těm nejdůležitějším obrazům seniorského věku patří především:

- důvěřivé stáří,
- podivínské stáří,
- bláznivé stáří,
- intelektově upadající stáří,
- nesnášenlivé stáří,
- odbrzděné stáří,
- osamělé stáří.

Pro postup policie vůči starším občanům neexistují žádné zvláštní předpisy. Tak jako k ostatním občanům mají policisté i k seniorům přistupovat korektně, slušně a dbát obecně závazných instrukcí. Dále lze doporučit následující kroky:

1. V kontaktu se seniory respektovat obecně platné **zásady korektního a slušného vystupování**.
2. Při kontaktu vždy projevit **respekt, úctu ke staré osobě, trpělivost**.
3. Na tomto obecném pozadí přemýšlet o **zvláštностech konkrétní situace**.
4. Usilovat o **navázání dobrého kontaktu**. Chování přizpůsobit stylu chování seniora.
5. I v ryze pracovních situacích **myslet lidsky**. To platí obzvláště při jednání se seniory.²⁷

3.5 Výslech osob tělesně a duševně handicapovaných

Policisté se při výkonu svého povolání mohou setkat s občany, kteří se projevují nápadným a abnormálním způsobem. Současně však nelze přehlížet, že nápadné a abnormní osobnosti může potkat policista i ve svém soukromém okolí. Dokonce nelze vyloučit, že duševní potíže a poruchy se mohou objevit i mezi kolegy (neurotické příznaky, deprese, syndrom vyhoření). S přihlédnutím k těmto třem aspektům byly vypracovány určité obecné zásady jednání s duševně narušeným jedincem. Nejde o dogmatická, rigidní

²⁷ [2] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, str. 269-273

pravidla, nýbrž o určitá doporučení, která je nutno aplikovat tvůrčím způsobem podle podmínek konkrétní situace.

Mentální příprava na jednání

Na počátku jednání je vhodné si položit několik otázek. Uvádím ty nejdůležitější:

- Jaké pocity vyvolává dotyčný v mém nitru (strach, odpor, pobavenost, zlobu, nadřazenost či podřazenost). Jestliže si vlastní pocity uvědomíme, můžeme je lépe ovládat.
- Jak se bude situace vyvíjet? Chápe dotyčný moji profesionální roli? Vnímá mě jako policistu?
- Projevuje dotyčný nějaké zdravé, realistické prvky chování? Mohu je využít pro vzájemnou komunikaci a interakci?
- Mohu otevřeně sdělit, co prožívám jako reakci na vnímané chování (např. pocit bezradnosti při výhrůžce sebevraždou)?
- Na koho se mohu obrátit o radu, pomoc? S kým mohu celou situaci probrat? (Tato otázka je oprávněná i po té, kdy událost proběhla.) Není příliš prozíravé potlačovat vzpomínky na emocionálně vyhocené, náročné situace a usilovat o postoj „vždyť o nic nešlo“. Pro vlastní psychohygienu je to příliš riskantní. Duševní stabilitě prospívá promyšlení události z hlediska nových zkušeností, které by mohly obohatit profesionální jednání policisty.

Obecné zásady jednání s duševně narušeným jedincem

1. Pokud možno **nepoužívat násilí**. Vhodnější je postup založený na strategii překvapení. Absurdní, paradoxní komunikace často vede k navázání kontaktu s duševně narušeným jedincem.
2. **Vytvořit atmosféru důvěry**. Brát svůj protějšek vážně. V komunikaci projevovat pochopení.
3. **Zachovat si náhled na situaci**. Nenechejte se „pobláznit“. Určitý odstup, osobní distance zaručuje lepší zvládnutí situace.
4. **Nezanechat jedince bez dohledu**. Podle okolností je vhodné přemístit osobu do jiného prostředí, např. bez přihlízejících diváků. Změna situačního rámce (prostředí) může příznivě ovlivnit komunikaci s jedincem.

5. **Využívat informace** sdělované osobou pro vlastní komunikaci. Jestliže se např. schizofrenik odvolává na vnitřní hlasy (náslechy), je třeba nevyvracet je jako nesmysl, ale ptát se na podrobnosti (co, jak a kdy říkají).
6. **Respektovat osobnost** druhého v určitých mezích. Psychotici, ale i neurotici mají tendenci manipulovat své okolí. Nenechat se manipulovat. Dát najevo, co od svého protějšku očekáváme.
7. **Pokusit se o nenásilné, situačně přiměřené vyřešení situace.** (Například: „To, co říkáte, je důležité. Kolega je expert na hlasy. Dopravíme Vás k němu, abyste ho mohl o všem informovat.“).
8. **Neurčovat diagnózu.** Nepokoušet se o diagnózu, důležitější je přesné popsání nápadnosti chování (podstata, četnost, doprovodné okolnosti, eventuálně prověření, zda nejde o intoxikaci).
9. **Následná ověření.** Doporučuje se podle možností následně zjistit doplňující informace o „osudu“ dotyčného jedince.

Zacházení s duševně narušenými v akutním stavu

Obtížný může být kontakt policie s osobami trpícími schizofrenií či poruchami nálad (mání, depresí). K hlavním příznakům patří poruchy myšlení tj. bludy. Mohou mít různou podobu:

- téma **viny** (Jenom proto, že osoba existuje, vede se lidem zle.),
- téma **pronásledování** („Všichni jsou proti mně, chtějí mě zlikvidovat, zničit...“),
- téma **vztahovačnosti** (Nic není náhoda...),
- téma **zhřešení či provinění** (Protože osoba se provinila, ať už domněle či skutečně, dějí se nyní divné věci...),
- **dominantní myšlenky** (celé prožívání krouží kolem nějakého tématu – zločin, moc, úspěch, sekty...).

Kromě bludů jsou nápadné i tzv. formální poruchy myšlení, jako např. zárazy, zrychlené či zpomalené myšlení, nelogismy, slovní salát. Také chování je nápadné, dotyčný těžko navazuje kontakt, šeptá nebo mluví monotónně. Jindy mohou být přítomny náhlé emocionální vzrvy, impulzivní a iracionální chování či pohybový záraz. Dotyční nereagují běžným způsobem na bolest (tzn. ani na ochranné spreje). Mohou také vyvinout enormní

fyzickou či psychickou energii a sílu. Za mnohými z naznačených příznaků se skrývá stres a úzkost, které však nejsou pro pozorovatele na první pohled zřejmé. Je srozumitelné, že tváří v tvář těmto málo srozumitelným projevům vzniká na straně policistů nedůvěra a napětí. A protože psychotik nedovede spolehlivě rozlišit mezi přítelem a nepřítelem, může se situace rychle vyhrotit.

U policistů jsou typické dva způsoby reagování na psychotika: přepjatá reakce a podceňující reakce. U přepjaté reakce se zbytečně používá síla v zájmu zachování bezpečnosti vlastní i druhých. Naopak u podceňující reakce je zajištění bezpečnosti považováno za zbytečné nebo zcela ignorováno. („My ho známe, ten není nebezpečný.“).

Obecně lze pro komunikaci doporučit následující pokyny: mluvit potichu, pomalu a jasně. Pokusy o přemlouvání, o racionální argumentaci a vysvětlování nejsou vhodné. Na místě je defenzivní technikou zjistit, co se dotyčným honí hlavou. Pak zdánlivě akceptovat jeho bludná tvrzení, takticky je využít a odmanévrovat osobu k žádoucímu chování.

Poznámky:

- *Psychotici v akutním stavu jednají ve stavu nepřítomnosti.*
- *Z osob v depresi vychází riziko pro ohrožení blízkých osob.*
- *Schizofrenici a někteří maniaci jsou spíše zdrojem nebezpečí pro libovolné osoby, které se jednoduše nachází v nesprávný čas na nesprávném místě.*
- *Poruchy typu borderline (hraniční porucha osobnosti), narcisté, impulzivní nebo emocionálně nestabilní osobnosti lze na místě velmi těžko identifikovat, zvláště když chybějí předcházející informace. Uvedené typy poruch jsou sice různé, ale osoby, které jimi trpí, vykazují v kontaktu s policií určité společné znaky chování. Umí být manipulativní, provokující, expresivně dramatické. Mohou jednat afektivně a zcela bez studu nebo naopak chladně, svalují vinu od sebe pryč.²⁸*

²⁸ [2] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, str. 81-85

4 PACHATEL, PSYCHOLOGICKÝ PROFIL PACHATELE DLE DRUHŮ TRESTNÉ ČINNOSTI

Pojem pachatele je upraven v zákoně č. 40/2009 Sb. (Trestní zákoník) v Části první Obecná část, Hlava II. Trestní odpovědnost, §§ 22-27 Díl 4 Pachatel, spolupachatel a účastník trestného činu

§ 22

Pachatel

(1) Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřítčinnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.

§ 23

Spolupachatel

Byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).

4.1 Psychologický profil pachatele

V souvislosti s osobností pachatele se psychologie zajímá o dvě otázky. Jak dospívá jedinec k připravenosti jednat kriminálním způsobem, tj. jaké duševní pochody a vlastnosti uvozují trestnou činnost, udržují ji v chodu a vtiskují jí její konkrétní tvář. Druhá otázka směřuje ke zjištění, zda se pachatelé vyznačují určitými psychickými zvláštnostmi, které je odlišují od nepachatelů, a jestliže tomu tak je, pak o jaké zvláštnosti (vlastnosti) se jedná. Uvedené dvě otázky vyjadřují ve zjednodušené podobě výchozí pozice dvou přístupů ke studiu osobnosti pachatele v kriminální (kriminologické) psychologii. První přístup se

běžně označuje jako procesuální či dynamický. Druhý přístup se nazývá strukturální či typologický.²⁹

Dnešní psychologické zkoumání pachatelů se zaměřuje na co nejpřesnější poznání (popis) osobnosti pachatelů a jejich vnitřní diferenciaci do určitých typů. Jednoduše řečeno, na místo otázky, jak se liší pachatel od nekriminální osobnosti, se klade otázka, jak a čím se liší pachatelé mezi sebou navzájem.

Psychologické typologie vycházejí z předpokladu, že určité vlastnosti se sdružují a vytvářejí tak typické konstelace, podle kterých lze veškerou populaci rozčlenit do několika stanovených skupin, tj. osobnostních typů. Typologie osobnosti pachatelů zpravidla slouží jako nástroj poznávání osobnosti konkrétního pachatele a současně se uplatňuje jako vodítko pro diferencovaný přístup k pachateli např. při výslechu, při korektivních opatřeních v rámci výkonu trestu apod.³⁰

V rámci psychologického pojetí zdrojů kriminálního jednání rozeznáváme např. kriminalitu jako důsledek impulsivního životního stylu, kriminalitu jako instrumentální chování, kriminalitu jako důsledek přizpůsobení se ve skupině a kriminalitu jako důsledek neadekvátních strategií při zvládnání stresu. Jde především o majetkovou trestnou činnost při porušení pravidel chování ve společnosti nebo násilnou trestnou činnost při ztrátě kontroly nad svým chováním.

4.2 Druhy trestné činnosti dle Trestního zákoníku

Trestní zákoník upravuje rozdělení trestné činnosti dle jejich druhu následovně:

§ 140-418 ČÁST DRUHÁ ZVLÁŠTNÍ ČÁST

§ 140-167 HLAVA I TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVÍ

§ 168-184 HLAVA II TRESTNÉ ČINY PROTI SVOBODĚ A PRÁVŮM NA OCHRANU OSOBNOSTI,

²⁹ [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, str. 65

³⁰ [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, str. 67-68

- § 185-193 HLAVA III TRESTNÉ ČINY PROTI LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI V SEXUÁLNÍ OBLASTI
- § 194-204 HLAVA IV TRESTNÉ ČINY PROTI RODINĚ A DĚTEM
- § 205-232 HLAVA V TRESTNÉ ČINY PROTI MAJETKU
- § 233-271 HLAVA VI TRESTNÉ ČINY HOSPODÁŘSKÉ
- § 272-292 HLAVA VII TRESTNÉ ČINY OBECNÉ NEBEZPEČNÉ
- § 293-308 HLAVA VIII TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ
- § 309-322 HLAVA IX TRESTNÉ ČINY PROTI ČESKÉ REPUBLICICE, CIZÍMU STÁTU A MEZINÁRODNÍ ORGANIZACI
- § 323-368 HLAVA X TRESTNÉ ČINY PROTI POŘÁDKU VE VĚCECH VEŘEJNÝCH
- § 369-374 HLAVA XI TRESTNÉ ČINY PROTI BRANNÉ POVINNOSTI
- § 375-399 HLAVA XII TRESTNÉ ČINY VOJENSKÉ
- § 400-418 HLAVA XIII TRESTNÉ ČINY PROTI LIDSKOSTI, PROTO MÍRU A VÁLEČNÉ TRESTNÉ ČINY

4.3 Psychologický profil pachatele dle druhu trestné činnosti – příklady deliktů

- **trestné činy proti životu a zdraví:**

Do této skupiny patří například vražda (§ 140), zabití (§ 141), usmrcení z nedbalosti (§143), těžké ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146), mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149)

Zejména u násilných trestných činů směřujících proti životu a zdraví představuje posouzení motivace velmi důležitý moment pro celkové právní hodnocení případu. Odlišné či sporné názory na motivační stránku činu zakládají odlišné právní stanovisko ve věci. Jestliže například někdo zasadí 31 ran vedených proti životně důležitým orgánům (srdce, krk, játra), lze dovodit, že jednal v úmyslu oběť zabít. Může být stíhán za vraždu podle § 140 Trestního zákoníku, aniž by svůj úmysl (motivaci) doznal. Jestliže však partner zbijе družku a přitom ji natrhne

životně důležitý orgán, což způsobí po dvou hodinách její smrt, je situace poněkud jiná. V tomto hypotetickém případě je bez doznání pachatele (a to bývá velmi vzácné) obtížné prokázat úmysl zabít. Násilí pachatele lze posoudit jako těžkou újmu na zdraví s následkem smrti (§ 145 Trestního zákoníku).³¹

Vraždy představují široce rozvrstvený, velmi rozmanitý delikt. Jednotný profil vraha neexistuje, po stránce osobnosti se tohoto skutku dopouští různorodí jedinci. Navzájem se liší i v podstatných osobnostních charakteristikách. Pachatelé mohou mít vysokou i nízkou inteligenci, mohou být impulzivní i se silnou sebekontrolou, mohou disponovat vysokým, ale i nízkým sebevědomím.³²

- Do skupiny **trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti** patří například znásilnění (§ 185), sexuální nátlak (§186), pohlavní zneužití (§ 187), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193)

Sexuální zneužívání dětí

Sexuálním zneužíváním dítěte se rozumí veškerá interakce mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo (degradováno) na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého. Tzv. sexualizovanou potřebou bývá nejčastěji potřeba moci a nadvlády nad někým, či potřeba kontaktu s někým, která se odehrává (uspokojuje) sexuálním způsobem. V definici zneužívání je určujícím momentem skutečnost, že dítě se nemůže o své vůli rozhodnout a svobodně vyjádřit svůj souhlas, protože není schopno celou situaci mentálně pochopit a nemůže se vůči pachateli autoritativně a mocensky (silově) prosadit. Získat spolehlivé údaje o výskytu sexuálního zneužívání dětí není jednoduché, předpokládá se, že pouze malá část případů je odhalena.³³

³¹ [1] ČÍRTKOVÁ, Ludmila., *Forezní psychologie*, str. 95-96

³² [1] ČÍRTKOVÁ, Ludmila., *Forezní psychologie*, str. 208

³³ [1] ČÍRTKOVÁ Ludmila, *Forezní psychologie*, str. 182-183

Znásilnění

S výjimkou vraždy je znásilnění považováno za nejvíce zraňující zločin mezi dospělými. Pokud jde o trauma oběti, představuje znásilnění pravděpodobně nejvíce prostudovaný individuální trestný čin. Pro porozumění obětem znásilnění je nutné přihlížet k celkové situaci znásilnění. Příkladem lze uvést Silvermana (podle Scholz 1994), který rozlišuje dva základní typy obětí:

- oběti vztahového znásilnění,
- oběti útočného znásilnění.

Vztahové znásilnění se odehrává na pozadí původních kontaktů anebo sympatií mezi pachatelem a obětí. Oběť je zaskočena či zmatena tím, že po neutrální či přátelské interakci dochází na sexuální násilí.

U útočného znásilnění je situace oběti jiná. Dominuje v ní strach a silný stres z překvapivého útoku.³⁴

4.4 Orientační odhad věrohodnosti výpovědi obviněného

Výpověď, ať svědka nebo obviněného, je verbálním vyjádřením vzpomínek na nějakou trestněprávně významnou událost. Předpokládá příjem, uložení a (řízenou) aktualizaci informace, tj. činnost percepčních a paměťových funkcí. Do uvedeného procesu se ovšem vkládá celá osobnost subjektu, především její kognitivní (poznávací), emocionální a motivační komponenty. Informace z vnějšího a vnitřního prostředí jsou ukládány do paměti, zbylé nepodstatné jsou však opomíjeny. V procesu rekonstrukce uložené informace do smysluplného celku pak pracují pouze s uloženými informacemi. Dále zde funguje přirozený úbytek uložené informace v čase při uložení podobných informací (podobnost) a rekonstrukce v minulosti prožitého děje představují „zranitelná místa“ procesu zapamatování informace a její aktualizace ve výpovědi. Zkreslení výpovědi vznikající následkem těchto mechanismů je přirozené v tom smyslu, že je neúmyslné a víceméně nevědomé.

³⁴ [1] ČÍRTKOVÁ, Ludmila., *Forenzní psychologie*, str. 192

Patické zkreslení výpovědi, které není přirozené, ale je též neúmyslné a nevědomé, vzniká následkem ovlivnění poznávacích procesů specifickými „patickými“ motivačními strukturami, chorobnými procesy, stavy a psychickými „vadami“ (poruchami osobnosti). Jedná se o defektní kontakt s realitou, vypovídající nedokáže diferencovat mezi vnějšími a vnitřními (myšlení, představivost) zdroji informace aktualizované ve výpovědi.

Neúmyslné, nevědomé zkreslení výpovědi může vznikat též z vnějších příčin, např. chybným vedením výslechu.

Úmyslné a cílevědomé zkreslení výpovědi, jímž vypovídající subjekt sleduje vlastní nebo cizí prospěch, poškozujícím především její **věrohodnost**.

Rozlišujeme věrohodnost obecnou a speciální. Obecná se týká svědka či obviněného a v podstatě označuje jeho schopnost obecně podat věrohodnou výpověď. Speciální věrohodnost se týká výpovědi samotné a označuje míru, v níž konkrétní tvrzení splňují kritéria stanovená pro věrohodnou výpověď.

Základním předpokladem posuzování věrohodnosti výpovědi je existence určitých identifikovatelných znaků, ať v chování vypovídajícího nebo ve výpovědi samotné, které lze považovat za symptomy (příznaky) její věrohodnosti, příp. nevěrohodnosti. Kohnken (1989) podal přehled čtyř hlavních oblastí, kde lze právě zmíněné symptomy nalézt:

- obsah dané výpovědi,
- způsob verbální prezentace informací,
- doprovodná neverbální chování svědka,
- psychofyzilogické jevy.

K posouzení věrohodnosti výpovědi, tj. speciální věrohodnosti, užívá psycholog obvykle obsahové analýzy exploračního chování posuzovaného. Je nutné opakované vyšetření pro posouzení event. změn výpovědi v čase. Základní metodou je podrobný a citlivě vedený rozhovor. Rovněž lze užít i některé neverbální techniky, např. kresebné a samozřejmostí je i pečlivé pozorování chování během explorační.³⁵

³⁵ [5] NETÍK, K.; NETÍKOVÁ D.; HÁJEK S., *Psychologie v právu*, str. 102-103

Jak odlišit viníka od nevinného podle projevů pozorovatelných při výslechu patří k tradičním a věčným otázkám kriminalisty a forenzní psychologie. Z množství nashromážděných poznatků a různých posuzovacích schémat uvádím ilustrativně taktická doporučení belgického autora F. Louwageho. Louwageho schéma orientačního odhadu se zaměřuje na pozorovatelné reakce obviněné osoby na vznesené obvinění a přihlíží k 5 znakům:

Reakce na přímé obvinění

Pro nevinného je spíše příznačné okamžité odmítání obvinění. Nevinný reaguje promptně, bezprostředně odmítá. Viník postupuje obezřetněji. Je opatrný, vyčkává, až vyslychající „vytáhne všechny svá esa“, vystřelí své náboje.

Opakované prohlášení o nevině

Pro nevinného nasvědčuje bohaté, detailní a opakované prohlášení o nevině. Nevinná osoba se snaží dokázat nesprávnost obvinění, vrací se k jednotlivým okolnostem případu, odvolává se na známá fakta, svědky apod. Viník se v tomto ohledu chová pasivněji, omezuje se na strohé odmítnutí, reaguje opatrně, krátce, vágně. Nevysvětluje, pouze tvrdí, že je nevinen.

Opakovaný návrat k bodům obvinění

Nevinná osoba se vrací k jednotlivým bodům obvinění, snaží se logicky a věcně vyvracet závažné okolnosti, kritickým otázkám se nevyhýbá, naopak se k nim spíše opakovaně navrácí. Viník postupuje odlišně. Kritický dotaz zamlžuje, odsouvá ho. V těchto okamžicích na něm bývá patrné určité napětí, protože si uvědomuje, že hovor o kritických bodech obvinění může odhalit jemu nebezpečné podrobnosti.

Odvolání se na širší kontext, např. na souvislost mezi činem a běžnými životními návyky

Pro nevinou osobu je příznačné, že dokazuje neslučitelnost činu se svým obvyklým chováním, způsobem života, vzděláním, osobnostním založením apod. Nevinný argumentuje tím, že čin vybočuje z jeho dosavadní životní cesty, poukazuje na jeho absurdnost vzhledem k dosavadním aktivitám. Pro skutečného viníka je takováto argumentace netypická, uchyluje se k ní je velmi vzácně.

Obavy z ostudy

Nevinné osoby bývají velmi citlivé na veřejné mínění. Představují si reakce přátel, spolupracovníků, rodiny, známých apod. a jsou tím upřímně zneklidněni. Jinak řečeno u nevinných se častěji setkáváme s prožíváním důsledku vyšetřování na úrovni morálních měřítek (osobní pověst, dopad na rodinu, okruh známých apod.). U viníka tento moment zpravidla absentuje. Obává se výše trestu, nestrachuje se o svou pověst. Znepokojuje ho odpovědnost za spáchaný čin, nikoli veřejné mínění.³⁶

4.5 Metoda fyziodetekčního vyšetření

Jde o specifickou oblast psychologické pomoci kriminalistické praxi. V široké veřejnosti je známý pod označením **detektor lži**. Funguje na analogickém principu jako falopletysmograf, tj. registruje spontánní fyziologické reakce organismu. **Jeho psychologickou podstatou je asociační experiment**. Dnes je fyziodetekce využívána pro objasňování kriminálních případů v řadě zemí, někde je využívána i v občanském právu při sporech mezi občany a dokonce byla aplikována i v pracovní sféře jako jedna z procedur pro ověřování loajality zaměstnanců.

Polygraf si lze představit jako registrační přístroj, který objektivně zaznamenává právě zmíněnou poslední rovinu prožívaných citů. V praxi se běžně používají čtyř-kanálové polygrafy, které zaznamenávají **tlak, tep, frekvenci dýchání a vodivost kůže**. Polygraf se stává fyziodetektozem až v kombinaci s jeho psychologickou součástí, která je založena na již zmíněném asociačním experimentu. Psychologickou část polygrafického vyšetření tvoří sady určitých otázek. Pro každou vyšetřovanou osobu je nezbytné vytvořit konkrétní sadu otázek podle přesně stanovených pravidel. Otázky působí jako podněty, které spouští určitou reakci včetně fyziologických projevů.

K použití polygrafu je nezbytný výslovný souhlas osoby. Odmítne-li, nelze polygraf využít. Vyšetřovaný má možnost kdykoliv v průběhu svůj souhlas vzít zpět. Polygrafickému vyšetření předchází i rozhovor s poučením o podstatě fungování polygrafu.

Spolehlivost polygrafického vyšetření je vysoká. Je prokázáno, že závěry polygrafického vyšetření jsou platné ve více než 90 % případů. Nelze jej použít např. u

³⁶ [2] ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, str. 298 - 300

některých psychopatů a duševně nemocných jedinců. Rovněž u skupiny tzv. notorických lhářů prudce klesá spolehlivost vyšetření. Využívá se nejčastěji v situacích, kdy si vyšetřovatel ujasňuje svoje podezření na konkrétní osoby. Polygraf je stále předmětem diskusí v právnických kruzích. V našich podmínkách se polygrafické vyšetření využívá v odůvodněných případech v rámci fáze vyšetřování v přípravném řízení. Závěry fyziodekce mají taktický význam, nemají váhu důkazu a nelze je využít jako důkazní prostředek při soudním projednávání věci.³⁷

Pro správné provedení vyšetření je třeba splnit i určité technické podmínky. Pracoviště fyziodekce v Kriminalistickém ústavu Praha rutinně používá polygraf Stoelting a hlasový analyzátor CVSA. Vyšetření se provádí ve zvláštní odhlučněné místnosti – vyšetřovně, která musí zaručit oddělení vyšetřované osoby od vnějších rušivých podnětů, aby vyšetřovanou osobu nerozptylovaly zvukové a vizuální podněty z okolí, protože ty by mohly ovlivňovat její reakce na otázky podávané vyšetřujícím. Vyšetřovna je vybavena jednoduchým nábytkem bez zbytečných předmětů, které by mohly rozptylovat pozornost a soustředění vyšetřované osoby. Významným kusem nábytku je křeslo pro vyšetřovanou osobu, které musí být na tolik pohodlné, aby v něm mohla sedět po celou dobu vyšetření. Ve vyšetřovně se provádí polygrafické testování, při čemž jednotlivé výstupy se díky technickému propojení objevují v další důležité místnosti, monitorovně, kde další pracovník fyziodekce obsluhuje hlasový analyzátor. Vyšetření probíhá ve vyšetřovně za účasti pouze dvou osob a to vyšetřované osoby a pracovníka, který vyšetření provádí. Z důvodu zajištění klidu a vytvoření atmosféry důvěry, která je důležitá pro navázání kontaktu mezi nimi, není možná účast obhájce, dožadujícího policisty, člena eskorty, tlumočnicka nebo jiné osoby.³⁸

³⁷ [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, str. 149 – 153

³⁸ [17] PEŠEK., M., *Zkušenosti z fyziodekčním vyšetřením a jeho využití v kriminalistické praxi*, Bakalářská práce, str. 16, 21

4.6 Výčet odborných posudků u odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody - příklad

Pro uvedení praktického příkladu jsem si vybral **některé skupiny odsouzených** a ve vztahu k nim uvádím **počty zpracovaných odborných posudků a druhy trestné činnosti**. Odborné posudky nejsou nikterak centrálně evidovány a následující údaje mi byly poskytnuty věznicemi Kuřim, Nové sedlo, Oráčov, Světlá nad Sázavou a Všehrdy.

Trest odnětí svobody v České republice vykonává ke konci měsíce dubna celkem **20 379 osob**, z toho žen 1234 a mladistvých 152. **Ve výkonu vazby** je dále umístěno celkem **2638 obviněných**, z toho 41 mladistvých a 177 žen.

Po umístění odsouzených do konkrétní věznice jsou přijímáni odbornou komisí složenou s předsedy komise a dalších odborných zaměstnanců věznice – spec.pedagog, psycholog, sociální pracovníce aj. V průběhu pobytu na nástupním oddělení provádějí odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu se všemi odsouzenými pohovory a zpracovávají tzv. posouzení (pedagogické, psychologické, sociální) odsouzených, sloužící dále jako podklad pro vypracování komplexní zprávy o odsouzeném.

Součástí psychologického posouzení je v některých případech nejen pohovor s odsouzeným, ale i vyšetření s použitím psychologických metod (testy, dotazníky), dále pak studium spisové dokumentace - rozsudek, posudky odsouzených z vazební věznice, eventuálně z jiné věznice, v některých případech také studium **odborného posudku** z oboru psychiatrie a psychologie. Tento posudek je uložen jako součást zdravotní dokumentace na zdravotním oddělení a **psycholog do něj může nahlížet pouze s písemným souhlasem odsouzeného** (§ 1, odst. 2, písm. i), vyhl. MZ č. 385/2006 Sb. „o zdravotnické dokumentaci“ ve znění pozdějších předpisů, § 55 odst. 2 písm. d) zák. č. 20/1966 Sb. „o péči o zdraví lidu“, ve znění pozdějších předpisů /příloha P III³⁹/).

Statistické údaje jsou anonymní, a jsou vztaženy pouze k procentuálnímu a početnímu vyjádření. **Je nutné podotknout, že odsouzené osoby se ve většině případů**

³⁹Příloha P III – Žádost o podání odborného vyjádření

dopustí spáchání více trestných činů. Členění v přílohách P V - PIX je vztaženo vždy k nejzávažnějšímu spáchanému trestnému činu (příloha P IV⁴⁰).

Věznice Kuřim je věznice pro výkon trestu odsouzených **mužů** v typu **s ostrahou**. Trest ke konci měsíce dubna vykonává celkem 646 mužů. Z tohoto počtu má zpracován odborný posudek 97 odsouzených, což činí cca 15%. Věznice má zřízeno specializované oddělení pro pachatele sexuálně motivovaných trestných činů. V tomto specializovaném oddělení je umístěno 48 odsouzených. Početní vyjádření dle charakteru trestné činnosti je uvedeno v příloze P V⁴¹.

Věznice Nové Sedlo je věznice pro výkon trestu odsouzených **mužů** v typu **s dozorem**. Trest ke konci měsíce dubna vykonává celkem 519 mužů. Z tohoto počtu má zpracován odborný posudek 93 odsouzených, což činí cca 18%. Věznice má zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených mužů s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek. Početní vyjádření dle charakteru trestné činnosti je uvedeno v příloze P VI⁴².

Věznice Oráčov je věznice pro výkon trestu odsouzených **mužů** v typu **s ostrahou**. Trest ke konci měsíce dubna vykonává celkem 649 mužů. Z tohoto počtu má zpracován odborný posudek 77 odsouzených, což činí cca 12%. Početní vyjádření dle charakteru trestné činnosti je uvedeno v příloze P VII⁴³.

Věznice Světlá nad Sázavou je věznice pro výkon trestu odsouzených **žen** pro všechny typy včetně **mladistvých žen**. Trest ke konci měsíce dubna vykonává celkem 786 žen, z toho mladistvých žen 11. Z tohoto počtu má zpracován odborný posudek 78 odsouzených žen a 7 mladistvých žen. Celkem je v této věznici zpracováno 85 znaleckých

⁴⁰ Příloha P IV – Seznam vybraných trestných činů

⁴¹ Příloha P V – Věznice Kuřim – tabulka, graf

⁴² Příloha P VI – Věznice Nové sedlo – tabulka, graf

⁴³ Příloha P VII – Věznice Oráčov – tabulka, graf

posudků, což činí cca 11%. Početní vyjádření dle charakteru trestné činnosti je uvedeno v příloze P VIII⁴⁴.

Věznice Všehrdy je věznice pro výkon trestu **mladistvých** odsouzených a odsouzených **mužů**. Trest ke konci měsíce dubna vykonává celkem 510 mužů, z toho 105 mladistvých. Z tohoto počtu má zpracován odborný posudek 87 odsouzených, což činí cca 17%. Početní vyjádření dle charakteru trestné činnosti je uvedeno v příloze P IX⁴⁵.

⁴⁴ Příloha P VIII – Věznice Světlá nad Sázavou – tabulka, graf

⁴⁵ Příloha P IX – Věznice Všehrdy – tabulka, graf

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo nastínit nejaktuálnější ucelený obraz o problematice výslechu a jeho psychologických aspektů v rámci současné právní úpravy za využití poznatků forenzní psychologie a kriminalistiky.

S ohledem na historický vývoj podávání či vyžadování výpovědí je více než zřejmé, že v moderní době je nezbytné vymezit právními předpisy práva a povinnosti všech zúčastněných osob v celém procesu výslechu. Tyto jsou jednoznačně vymezeny v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Ke každé vyslychané osobě je potřeba přistupovat vždy zcela individuálně a profesionálně, zvolit správné metody a postupy tak, aby byl naplněn cíl výslechu. Za účelem úspěšného výslechu je nutné zařadit vyslychanou osobu do skupiny splňující určitá kritéria, tak aby aplikované postupy na základě předchozích zkušeností měly požadovaný výsledek. Specifické jsou výslechy například dětských svědků, mladistvých, recidivistů, seniorů nebo osob tělesně a duševně handicapovaných. V mnoha případech jsou následně přivoláni odborníci z řad znalců, tlumočnicků a odborných pracovníků, například z oborů psychologie, psychiatrie, sexuologie, lékařství a jiné.

Pro úspěšnost vedeného výslechu je třeba ověřit skutečnost, zda vyslychaná osoba již někdy výpověď podávala, má-li již nějaké zkušenosti s podáváním výpovědi. Rovněž zda jde o výpověď svědeckou, či jde o výpověď obviněného, obžalovaného, odsouzeného nebo zkušeného recidivisty. Nezanedbatelným faktem je i postavení vyslychané osoby z hlediska účasti v případě. To znamená, jde – li o osobu v postavení svědka, nebo se jí případ přímo dotýká a je osobou poškozenou nebo podezřelou ze spáchání přestupku či trestného činu.

Neopomenutelnou skutečností je i volba správného prostředí, kde je výslech prováděn. Tak jak bylo popsáno, hraje i toto velmi významnou roli v procesu samotného výslechu a není dobré tyto zkušenosti přehlížet.

Samozřejmostí by měla být i skutečnost, že provádět výslech by měla osoba s dostatečnou kvalifikací a odbornými zkušenostmi. Získávání pravdivých informací, ale také pojmenování a stanovení definicí na základě současných zkušeností je předmětem samotného výslechu. To vše na základě správně zvolených metod a postupů k získání informací. Vzhledem k tomu, že jsou pachatelé a oběti neustále předmětem zkoumání,

dojde pravděpodobně i v budoucnu, na základě poznatků jednotlivých vědních disciplín, k rozšiřování či zpřesňování současných definic.

Domnívám se, že cíl bakalářské práce byl naplněn a v jednotlivých kapitolách, na základě nejnovějších poznatků, dostatečně představen.

ZÁVĚR V ANGLIČTINĚ

The aim of this thesis was to illustrate the most current picture of the interrogation issues and its psychological aspects inside the current law framework using the findings of forensic psychology and criminology.

Considering the historical progress of giving or demanding a testimony it is more than obvious that, in modern times, it's necessary to legally define the rights and responsibilities of all persons involved in the whole process of interrogation. These rights are unequivocally defined in the nr. 141/1961 penal proceedings bill, subsequently amended.

It is necessary to approach each interrogated person individually and professionally at all times, and to choose the right methods and procedures to fulfill the objective of the interrogation. To perform a successful interrogation it is essential to put the interrogated person into a group which fulfills the specific criteria, so the procedures that are being applied based on further experiences provide the requested result. There are very specific types of interrogation, for example child witnesses, juveniles, recidivists, the elderly or disabled persons. The experts are called in many times on a case, i.e. expert advisors, interpreters and other professionals from the fields of psychology, psychiatry, sexology, medicine etc.

To perform a successful interrogation it is necessary to verify the facts, if the interrogated person has ever given a testimony before, if he/she has had any experience in giving testimony. It is also necessary to check if the testimony is being given by a witness, or the accused, the defendant in a court trial, a convict or experienced recidivist. That being said, it is essential to be aware of the position of the interrogated person, if it's only a witness or an innocent bystander, or the person in question is directly involved in the case and he/she is either the victim or the suspect in an ongoing criminal investigation.

A choice of the appropriate environment where the interrogation is performed is also an important fact. As it was described above, this plays a pivotal role in the process of an interrogation itself and it is not good to overlook such facts.

It is obvious that the interrogator should be only performed by a person with enough qualification and expertise. Getting truthful, factual information as well as defining and setting definitions based on current experience is, in fact, the goal of the interrogation itself. All of this is done based on rightly chosen methods and procedures to extract the information needed. Based on the fact that the perpetrators and victims are constantly the subject of ongoing research, it is more than likely that in the future the broadening and improvement of the current definitions will occur.

I believe that the main goal of the thesis was met and sufficiently presented in the particular chapters with the help of the most current facts.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČÍRTKOVÁ L., *Forezní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, ISBN 80-86473-86-4
- [2] ČÍRTKOVÁ, L., *Policejní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2006, ISBN 80-86898-73-3
- [3] ČÍRTKOVÁ, J., *Forezní psychologie*, Eurounion, Praha 1998
- [4] STRAUS, J. a kolektiv, *Kriminalistická taktika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, ISBN 80-86898-40-7
- [5] NETÍK, K.; NETÍKOVÁ D.; HÁJEK S., *Psychologie v právu*, Praha: C.H.Beck, 1997, ISBN 80-7179-177-6
- [6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2010, ISBN 978-80-7380-153-3
- [7] KRAJNÍK, V. et. al.: *Kriminalistika*, Akadémia PZ, Bratislava, 2002
- [8] KUČHTA, J., *Kriminologie I.,II.*, část Masarykova univerzita, Brno, 1993
- [9] KRATOCHVÍLOVÁ, E., Diplomová práce - *Zvláštnosti výslechu dětí* [online]. 2007/2008 Dostupné z: https://is.muni.cz/th/74731/pravf_m/Diplomka.pdf
- [10] HONZÍK, M., *Povstaňte, soud přichází*, Praha: Panorama, 1986
- [11] GRIGULEVIČ, I.R., *Dějiny inkvizice*, Praha: Svoboda, 1973
- [12] SCHELLEOVÁ, I.; SCHELLE, K. a kol., *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, ISBN 80-86432-65-3
- [13] ŠINDELÁŘ, B., *Hon na čarodějnice*, Praha: Svoboda, 1986
- [14] JANUŠ, J., *Časopis Historie*, Praha: RF-HOBBY, 2008, ISSN 1803-0440
- [15] MONESTIER, M., *Historie trestu smrti*, Praha: Rybka Publishers, 1998, ISBN 80-86182-05-3
- [16] INNES, B., *Dějiny mučení*, Praha: Svojtka, 2003, ISBN 80-7237-127-4
- [17] Kriminální vědy II, jaro [online] 2010, Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/1422/jaro2010/D2TRP06/index.qwarp?prejit=2185466>

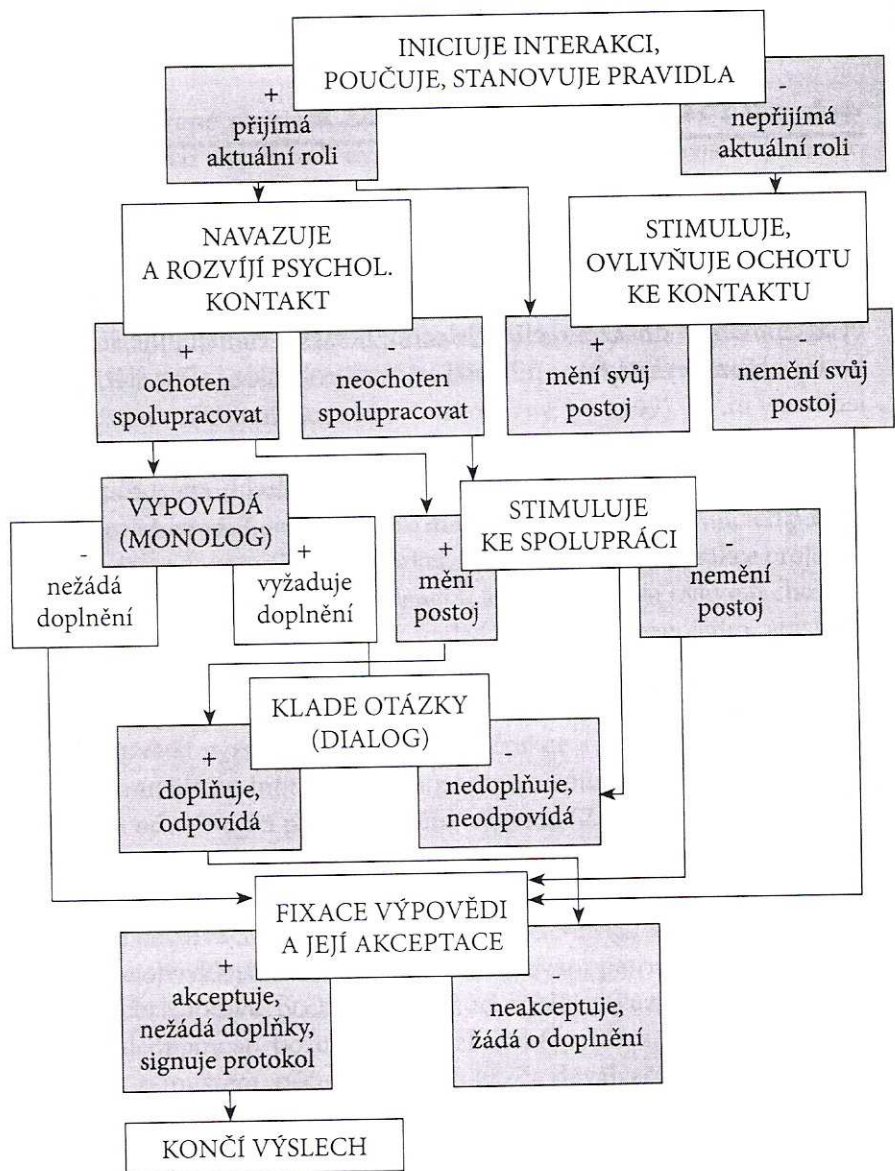
- [18] PEŠEK., M., *Zkušenosti z fyziodetekčním vyšetřením a jeho využití v kriminalistické praxi*, Bakalářská práce, Brno, 2008 str. 16, 21 [Online]
Dostupné z: http://is.muni.cz/th/176178/fsps_b/
- [19] Zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů – Trestní zákon
(platný do 31. 12. 2009)
- [20] Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění zákona č.306/2009 Sb. – Trestní zákoník
(platný od 1. 1. 2010)
- [21] Zákon č.141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů - Trestní řád

SEZNAM PŘÍLOH

- P I: Schéma průběhu interakce vyslychající – vyslychaný
- P II: Psychologický model výslechové situace
- P III: Žádost o podání odborného vyjádření
- P IV: Seznam vybraných trestných činů
- P V: Věznice Kuřim – tabulka, graf
- P VI: Věznice Nové Sedlo – tabulka, graf
- P VII: Věznice Oráčov – tabulka, graf
- P VIII: Věznice Světlá nad Sázavou – tabulka, graf
- P IX: Věznice Všehrady – tabulka, graf

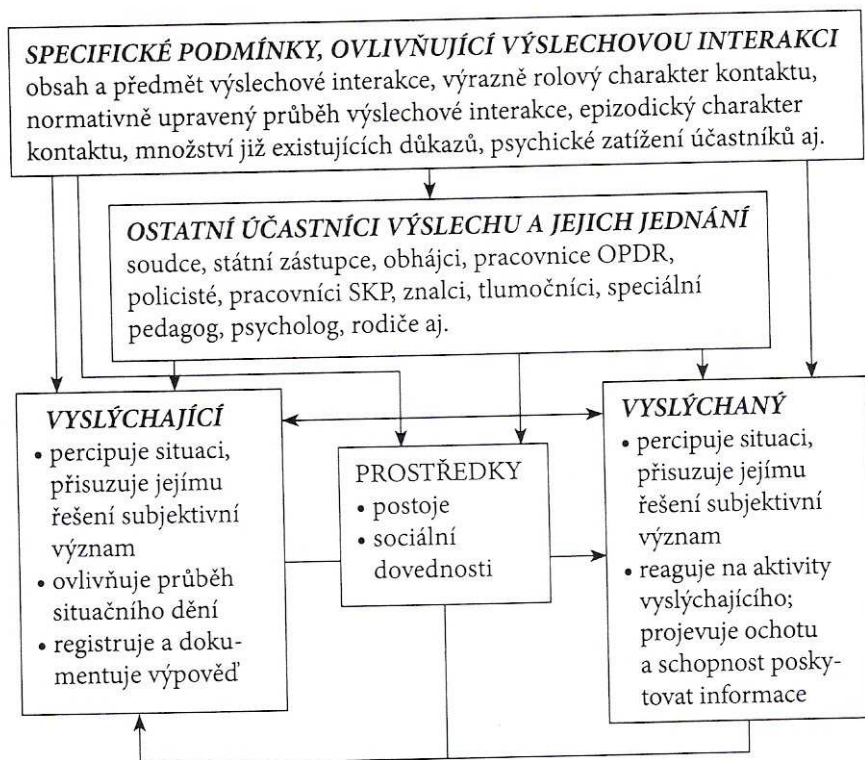
PŘÍLOHA P I: SCHÉMA PRŮBĚHU INTERAKCE VYSLÝCHAJÍCÍ – VYSLÝCHANÝ

[6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str. 98

PŘÍLOHA P II: PSYCHOLOGICKÝ MODEL VÝSLECHOVÉ SITUACE

[6] SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, str.33

PŘÍLOHA P III: ŽÁDOST O PODÁNÍ ODBORNÉHO VYJÁDŘENÍ

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY
Krajské ředitelství policie Středočeského kraje
Územní odbor Rakovník
Služba kriminální policie a vyšetřování
Oddělení obecné kriminality
Poštovní 177, 269 33 Rakovník
Č.j.

Rakovník 29. dubna 2011

Žádost o podání odborného vyjádření

Podle § 105 odst. 1 věta první trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů žádám o vypracování odborné lékařské zprávy:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Trvalý pobyt:

Vzhledem k tomu, že zpráva je důležitým podkladem pro posouzení závažnosti a nebezpečnosti zranění a pro odpovědné posouzení právní kvalifikace, budiž ve zprávě Vaše odborné lékařské zjištění popsáno s uvedením českých názvů ve smyslu uvedených bodů. Zprávu zašlete na výše uvedenou adresu k uvedenému č. j. ve dvojím vyhotovení urychleně do

por.

komisař

PROHLÁŠENÍ

o souhlasu se zproštěním povinné mlčenlivosti zdravotnických pracovníků.
Podle § 55 odst. 2 písm. d) zák. č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

prohlašuji,

že dávám souhlas, aby pro účely trestního řízení byly ošetřujícím lékařem a zdravotnickými pracovníky sděleny orgánům činným v trestním řízení všechny skutečnosti, které se týkají mého zdravotního stavu.

Toto prohlášení činím dobrovolně.

Jméno a příjmení:

Datum narození:

V..... dne

Jméno příjmení

podpis

PŘÍLOHA P IV: SEZNAM VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

Seznam vybraných §§ Trestního zákona Zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (platných do 31. 12. 2009)

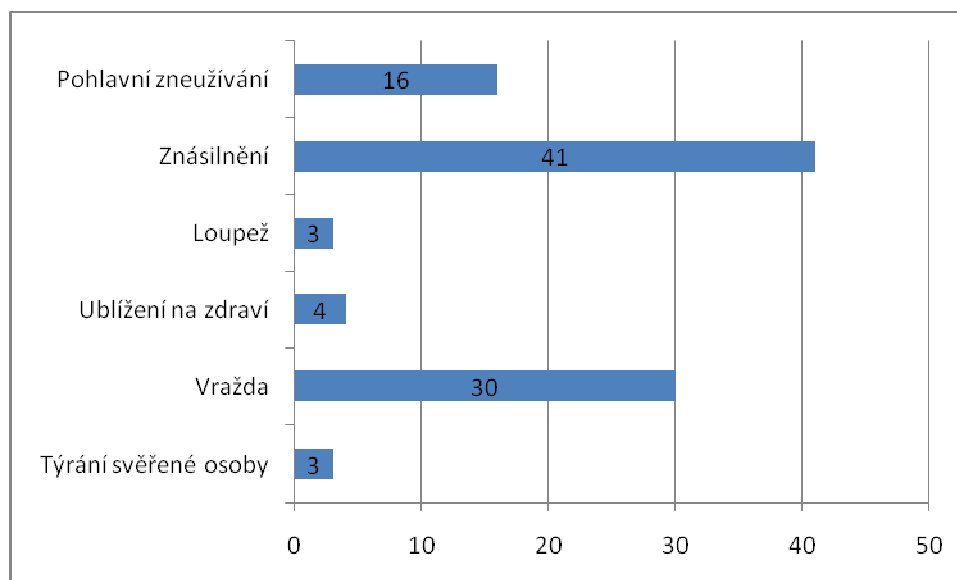
Poř. číslo	Číslo §	Název §
1	140	Padělání a pozměňování peněz
2	155	Útok na veřejného činitele
3	179	Obecné ohrožení
4	187	Nedovolená výroba a držení omamných a psych. látek a jedů
5	201	Ohrožení pod vlivem návykové látky
6	202	Výtržnictví
7	205	Ohrožování mravnosti
8	213	Zanedbání povinné výživy
9	215	Týrání svěřené osoby
10	219	Vražda
11	221	Ublížení na zdraví
12	222	Těžké ublížení na zdraví
13	234	Loupež
14	238	Porušování domovní svobody
15	241	Znásilnění
16	242	Pohlavní zneužívání
17	247	Krádež
18	250	Podvod

Seznam vybraných §§ Trestního zákoníku Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění zákona č.306/2009 Sb. (platných od 1. 1. 2010)

Poř. číslo	Číslo §	Název §
1	145	Těžké ublížení na zdraví
2	146	Ublížení na zdraví
3	173	Loupež
4	185	Nedovolené ozbrojování
5	199	Šíření poplašné zprávy
6	274	Ohrožení pod vlivem návykové látky
7	353	Nebezpečné vyhrožování
8	358	Výtržnictví

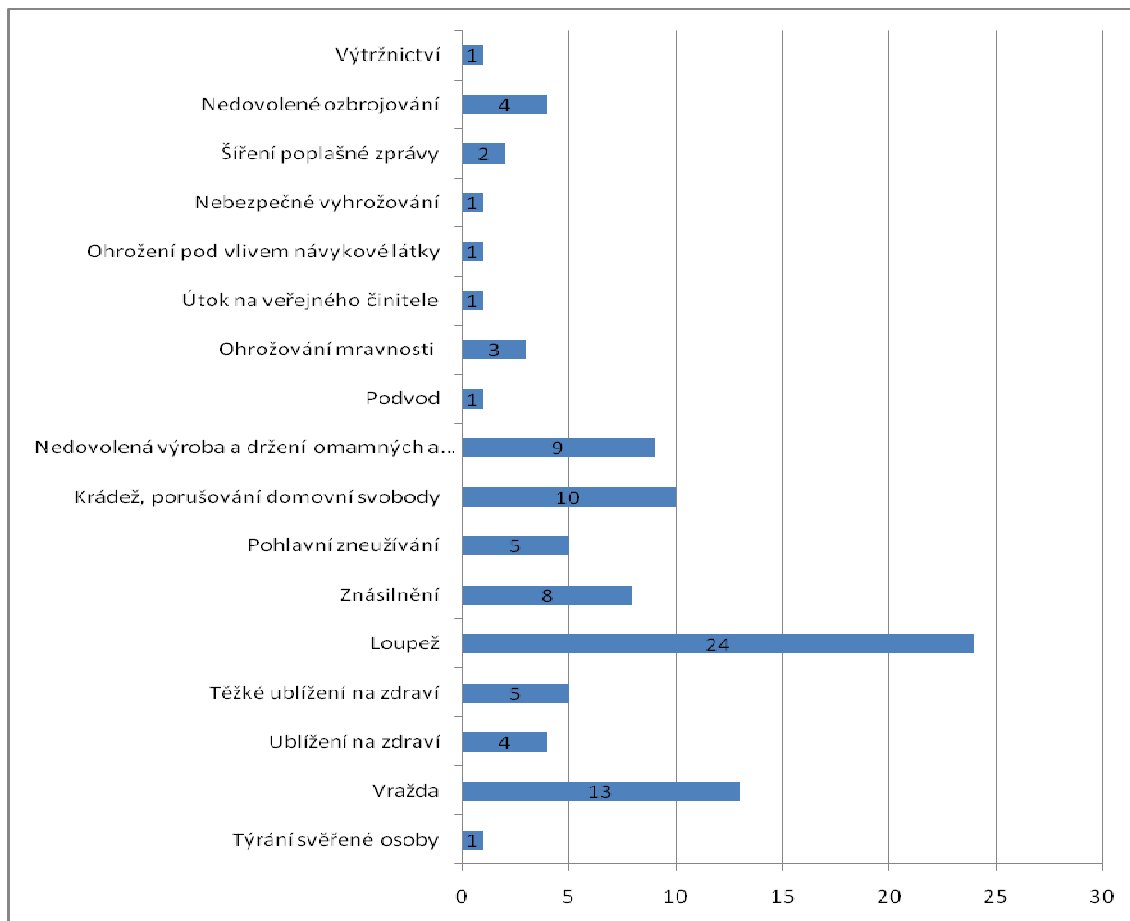
PŘÍLOHA P V: VĚZNICE KUŘIM – TABULKA, GRAF

Druh trestné činnosti	Počet odborných posudků
Týrání svěřené osoby	3
Vražda	30
Ublížení na zdraví	4
Loupež	3
Znásilnění	41
Pohlavní zneužívání	16
Celkem	97

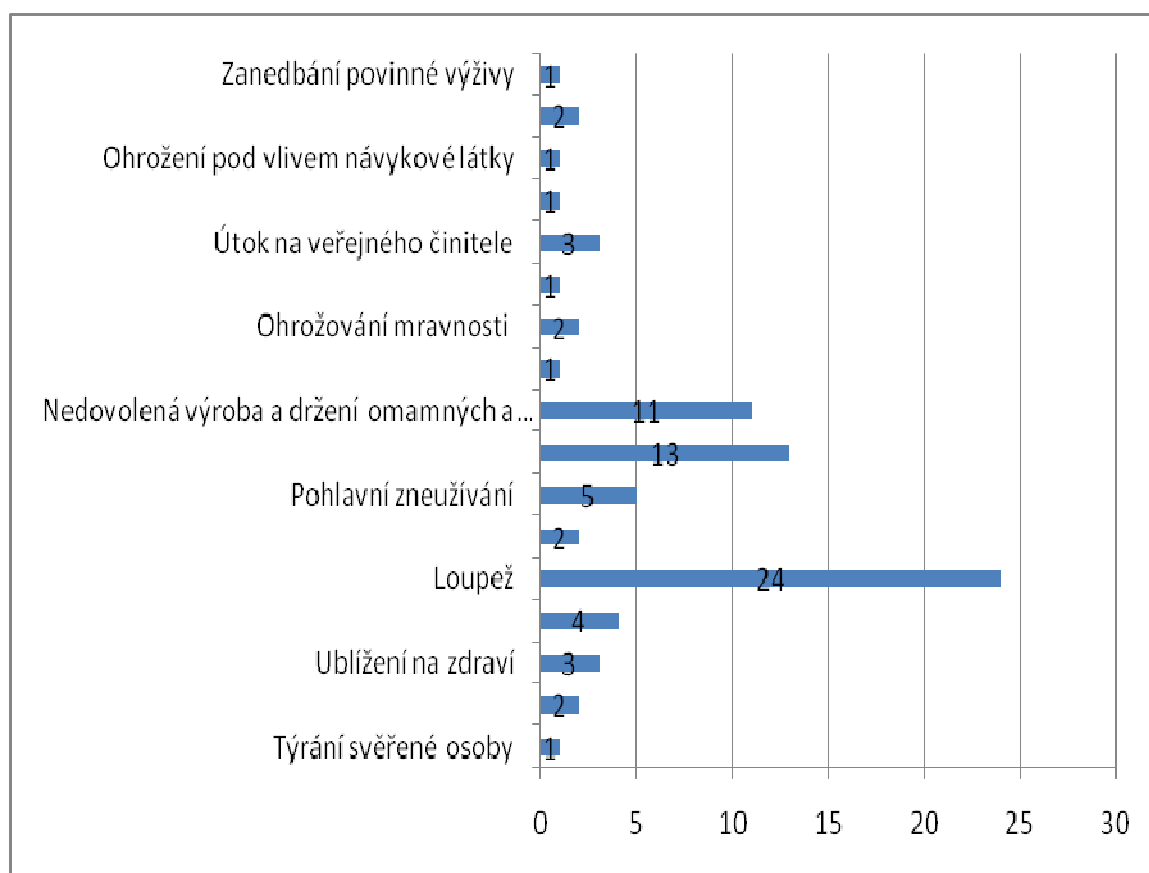
PŘÍLOHA P VI: VĚZNICE NOVÉ SEDLO – TABULKA, GRAF

Druh trestné činnosti	Počet odborných posudků
Týrání svěřené osoby	1
Vražda	13
Ublížení na zdraví	4
Těžké ublížení na zdraví	5
Loupež	24
Znásilnění	8
Pohlavní zneužívání	5
Krádež, porušování domovní svobody	10
Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	9
Podvod	1
Ohrožování mravnosti	3
Útok na veřejného činitele	1
Ohrožení pod vlivem návykové látky	1
Nebezpečné vyhrožování	1
Šíření poplašné zprávy	2
Nedovolené ozbrojování	4
Výtržnictví	1
Celkem	93

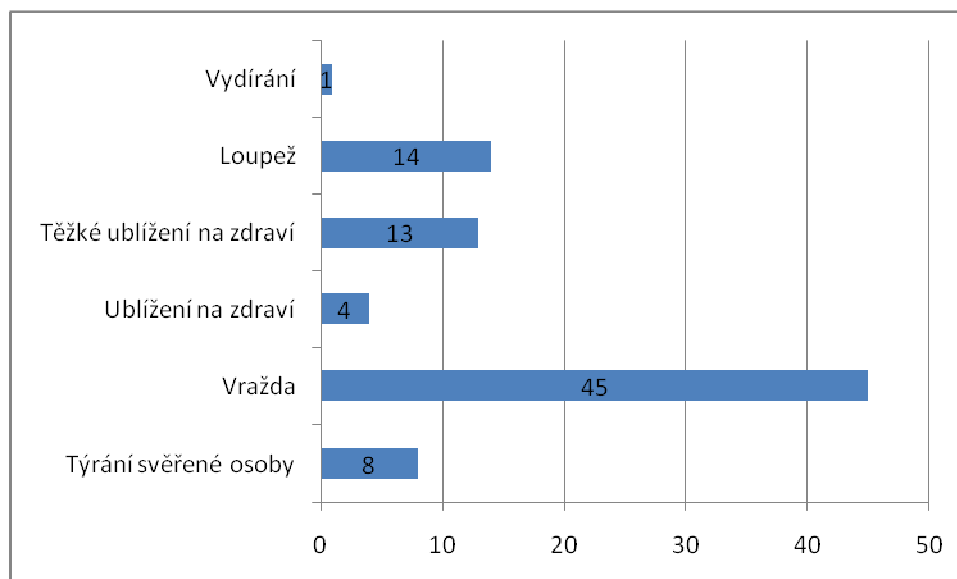
PŘÍLOHA P VII: VĚZNICE ORÁČOV – TABULKA, GRAF

Druh trestné činnosti	Počet odborných posudků
Týrání svěřené osoby	1
Vražda	2
Ublížení na zdraví	3
Těžké ublížení na zdraví	4
Loupež	24
Znásilnění	2
Pohlavní zneužívání	5
Krádež, porušování domovní svobody	13
Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	11
Podvod	1
Ohrožování mravnosti	2
Padělání a pozměňování peněz	1
Útok na veřejného činitele	3
Obecné ohrožení	1
Ohrožení pod vlivem návykové látky	1
Nebezpečné vyhrožování	2
Zanedbání povinné výživy	1
Celkem	77

PŘÍLOHA P VIII: VĚZNICE SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU – TABULKA, GRAF

Druh trestné činnosti	Počet odborných posudků
Týrání svěřené osoby	8
Vražda	45
Ublížení na zdraví	4
Těžké ublížení na zdraví	13
Loupež	14
Vydírání	1
Celkem	85

PŘÍLOHA P IX: VĚZNICE VŠEHRDY – TABULKA, GRAF

Druh trestné činnosti	Počet odborných posudků
Týrání svěřené osoby	2
Vražda	24
Ublížení na zdraví	5
Loupež	13
Znásilnění	3
Pohlavní zneužívání	3
Krádež, porušování domovní svobody	20
Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	6
Podvod	4
Ohrožování mravnosti	3
Padělání a pozměňování peněz	2
Výtržnictví	2
Celkem	87

